

**CIHM  
Microfiche  
Series  
(Monographs)**

**ICMH  
Collection de  
microfiches  
(monographies)**



Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

**© 1999**

## Technical and Bibliographic Notes / Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming are checked below.

- Coloured covers / Couverture de couleur
- Covers damaged / Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated / Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing / Le titre de couverture manque
- Coloured maps / Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black) / Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations / Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material / Relié avec d'autres documents
- Only edition available / Seule édition disponible
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin / La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure.
- Blank leaves added during restorations may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming / Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- Additional comments / **Text in Ukrainian.**  
Commentaires supplémentaires:

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured pages / Pages de couleur
- Pages damaged / Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated / Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed / Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached / Pages détachées
- Showthrough / Transparence
- Quality of print varies / Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material / Comprend du matériel supplémentaire
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image / Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.
- Opposing pages with varying colouration or discolourations are filmed twice to ensure the best possible image / Les pages s'opposant ayant des colorations variables ou des décolorations sont filmées deux fois afin d'obtenir la meilleure image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below /  
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10x	14x	18x	22x	26x	30x
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
12x	16x	20x	24x	28x	32x

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

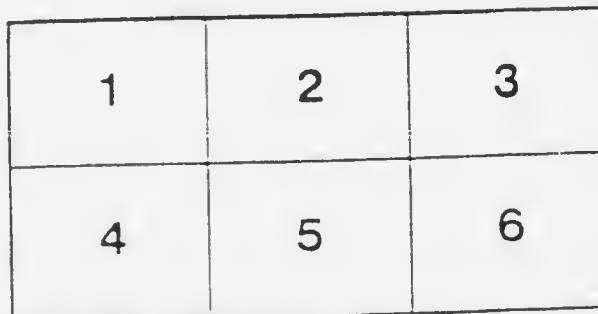
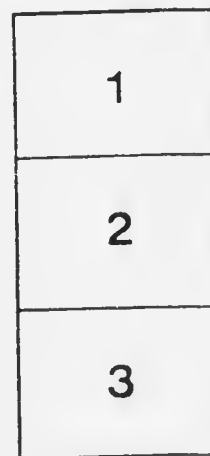
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol  $\rightarrow$  (meaning "CONTINUED"), or the symbol  $\nabla$  (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:



L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole  $\rightarrow$  signifie "A SUIVRE", le symbole  $\nabla$  signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

# MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

ANSI and ISO TEST CHART No. 2



1.0



1.1



1.25



1.4



1.6



1.8



2.0



2.2



2.5



2.8



3.2



3.6



4.0



4.5



5.0



5.6



APPLIED IMAGE Inc

1651 3rd Street  
Westborough, MA 01581, U.S.A.  
Tel: 482-5830, Telex: 9810  
716, 248-5443 Fax

Рік 1918.

Число 17.

Вібліотека „Канадійского Фармера“.

# ЦАРИЦЯ І ВЕСТАЛЬКА

— або —

## ЖИВЦЕМ ЗАМУРОВАНА

з французького переклав

ІВАН ОСТАП.

Ціна 25 цт.

Накладом »Канадійського Фармера«.

852 Мейн стр.

Вінніпег, Манітоба.

1-1



Canada

# ЦАРИЦЯ І ВЕСТАЛЬКА

— або —

## ЖИВЦЕМ ЗАМУРОВАНА

з французького переклав

ІВАН ОСТАП

Звершуюча історія часів пакованя римського Цезаря Нерона, коли то тисячі християн спалено живцем на кострах або викидано на паству диким звірям — левом і тиграм.



---

Накладом „Канадійського Фармера“. 852 Мейн Стр  
Вінніпег. Канада.

1848

1849

1850

1851

1852

1853

1854

1855

1856

1857

1858

1859

1860

1861

1862

1863

1864

1865

1866

1867

1868

1869

1870



### Тайна смерги.

Около року 57 по Христі планував в Римі уже третій рік Люцій-Доміцій-Клявдій Неро і своїми злочинами і переслідуваннями огидив імператорський маєстат, обкидав грязюкою і брудом се ім'я цїсаря, яке перед столітем зберігав так чесно великий Август.

І в дійсности не мав він ніякого права до сеї гідности імператора, яку досягнув лише через інтриги.

Княгиня Агрипіна, яка виїхала була замуж за свого старшого імператора Клявдія, по смерті Месаліни, зуміла завдяки своєму шкідливому впливови, привести імператора до сего, що він адоптував і установив своїм наслідником її малого сина Люція, який походив з попереднього її замужя із конзулем Аенобардом.

І так, узяючи відшентам злої жінки, вибрав Клявдій на свого наслідника Люція-Доміція, що назвав відтак себе Клявдій-Нерон і полишив на боці свого власного сина Британіка.

Відтак, щоб ще сильніше надати йому право до трону, приказав оженитись йому із своєю дочкою Октавією, котра була судженою Юлія Сізіяна, якого сильно любила.

Нїжна, молода дівчина, із серцем повним співчуття до нього, була змушена віддатись за Нерона — а Сіян, який се все уважав за її зраду против себе — пробив ся пожею.

І коли ще перед смертю Клявдія заходилась Агрипіна, щоб убити Нерона в королівську пурпуру, повстало богацько невдоволень і відгрожувань.

Народ пригадав собі скоро на бідне і нещасне жите молодого Британіка, лагідного і доброго, який мав усі симпатії шляхетности яко син і маленьке дитя Цезарів.

Трозили павиль з махом

Се вклице сталося причиною, що Герон богу чинив оману, а своє владне ділому загрожував прохли пашей. Буревістник одружив невдашеного сорок літнього ще яко пашей невдаченого до хлопця.

Сня по батьковин!

Бо в сам імператор Клявдін зацятив свою доброту, а сестриць зятком Агриніин жителю.

Вона і собі ж зати пашейти в імені свого сина, а до себе послужила в брочу середство, яке звіщало вже в віт три подруг.

Ах! сні десь! та страши, драми!

Як вода тямцала те все!

Ні і дрібниці дста і вблизь її в память

І самітні, серед шнитої компати, серед пурхуни і дорониць окрес, в красі доротиць бронзів, творів шукки, серед ермачиних швігів, — тежала в золотому ліжку мати Героні, одвідала золототканними атласами і... мріла.

Вбрана чудово і в довгою стелею на голові! до віку рідних матрої, була ще помимо своїх сорок літ хороша і такої незмірної краси, що не мала против себе сочериць, тільки си, якої сніга довели до стійки дурниць, несправедливості убоко; снь Клявдія.

Но добровільно рін не снінив ся вмирати ще так скорі. Треба було стати трохи до помочи бідній царині, щоб мож було перетити прохи скорше і так уже довгу шукку його життя.

Сильно пригадувала не собі ту хвилю, коли потайки збрехала до плати славетну чарівницю Льокусту, яка вміла вриготовляти найстрашнійші і найлагіднійші отруї, котрі ніколи не хибляли.

І Льокуста прийшла.

Піришела зі собою скриту фляшочку із жовтим пашою змінила її в Агриніин за міночок золота, яким бавитесь в довгий час заким відійшла.

— Порахуй, як хочеш, сказав Агриніна.

— Не треба. Гадаю, що ціна добра.

Ах, та фаворка! — отруєно, але ніжно гниє в столуби а  
обима зці царниці.

Тут ось і єні! без німешніх перешкод, — тут був Рим зі  
своїми нестатками і скроками, цільні святі, який хитався й до ши  
з боку нахувала під ним!

Слідуючого дня запросила Агріппіна до себе Квівдія, тро-  
хи сенаторів і консулів Луція Сервінія.

Разом зібралось їх сімох у ту напихиду.

Подали похизнєск з триблато — які зрештою вияви сама ца-  
рниця.

Невільник Гапоти, що пробував зграти і зкому обіцяв  
дати ролю за його услуги, — опустив на зміно добітні таріть  
імператора.

Потайки піднігла Агріппіна білу свою королівську руку,  
взяла із фаворочки тонка крошець до своєї стриви і подати  
Квівдію.

Водити до вона Цезар — скривіть гром теплим і  
ніжно зривати зривом ся то посом.

Без підбавити з зривачуть — воноїв собі Квівдію зстроє-  
нню грєб в іде видаври ні то осу дий стону, — видінув ся як  
додати на свої софії.

Смо собою розуметь ся, що окружене збенєжилось сею  
годею до хизкани лизаря, но Люцині-Сервінії, звернув сві і про-  
гладити оні на Агріппіну, які квітала над мерцем, дав зник ру-  
кою сенаторам і невільникам.

Квівдію Цезар помер! — сказав поволі.

— Помер!

Се був лише окрик здивованя, страху і ожиху... і знов стра-  
ху. Не важднєсь навіть зібрати разом гадок, усі зрозуміли, що  
перед їх очима ставась дивна і страшна драма і то в тій чудовій  
вімнаті, вбраній гірлядами півгів, — динучій запахами міртів  
і каддила.

Потайки підозрівали блїду царницю, яка обіймала і тули-  
ла до серця мертву голову Квівдія — і догадуватись, що вона  
не є чужа в тій драмі.

Одни за другим віддачались по тихо, аби як найскорше

видістатись із сего жаху, знаєтись на волі зі страху, перед злою жінкою.

І так зістаючись з труном — остались лише Люції і Агриппина — а сеїї послідній, відданим поглядом певільшків, остав ся з царицею.

Відтак зморщивши чоло і з глибоким поглядом і змишми, прошибаючими очима, схопив сильною переступу, піжну руку, якої пальці аж вишскувались від золота і перстепів і при неволив Агриппину подивити йому в очі. І стискючи сильно її мізляний палець, на котрім шишав ся золотий перстень — сказав:

— Цезар умер! строений!

— Не правда!

Конзуль повторив знижаючим і шниязим голосом.

— Строений через тебе... Агриппино.

— Не правда, Люцій, — відозвалася грізно оскаржена, з злостю в очах. — Уважай!... хто мені в дорозі, побубуваюсь.

— Як есто! — додав на ново показуючи на мертвого Клявдія. — Но я помню! На Юпітера і Олімпі, говорю сего поважно, запам'ятай собі, Агриппино.

Відтак забрав ся ост вляючи її саму в комнаті злочини де посліднім сном спав уже нещасний імператор.

— Ах, ах, — одвітала Агриппина підносячись поважно — отже і твоя смерть завтра, Люцій!

Її погляд прибрав нечаяно страшну ціху злости, коли вона додала се блідими і синими устами:

— Я також клянусь на Юпітера і Олімпі, ти знаєши мою тайну... тайну смерті для себе... ти мусиши умерти, Люцій Сервідій!

Була немов могуча фурия.

Щоб зробити сива орудієм свого панованя, не вглянула в него внутр, яка звівірськість филиувала і бурчалась в князевинціній вир — чи-ж не виділа, що вибух сего потвора держать спивнюють уже лише тільки виховане мудрого Сенеки і Бура?

Похорон Клявдія давав йому тріумф!

Цезар мав лише сімнадцять літ, як зістав імператором цезаром!

І коли забрався до чужого собі владія, забралася Агрипіна до діла, аби усунути одного по другім з свідків страшного злочину.

Сенатори, що замішались в розрухи против Нерона, пішли на смерть. Невільник Гальотій тішився справді кілька годин свободою, — але ще того самого вечера згинув від штилету вишнього підкуленого.

— Усі померли — сказала задумана Агрипіна, певна і сама, — остаєся лише найстрашніший, найнебезпечніший Люцій Сервілій, якого годі знайти. Де він подівся?

З'явився невилітний підіосючи дорогу знавісу

— Чого хочеш Сабіус? — спиталася царця.

— Шляхотний трибун Фабій Гракх хоче видітись з Агрипіною.

— Хаї ввійде!

## II.

### Останній із сімох.

Із приходом гостя, встала царця із своєї софи, де лежала — і усміхнена, з погідними очима і витягаючи руку — приблизилася до нього

— Ах, се ти, Фабій! Трохи спізнився нині — додавала ніжним голосом.

І показала пальцем на маленький столик, різьблений із слоневої кости — де пинався хороший, пісковий годинник.

Молодий трибун не одвітив нічого, но схилився, поцілував подану ручку і відпровадив Агрипіну перед велике вікно. Завітчане лаврами і оражами, де посідали на софку.

Фабій Гракх один з найшляхотніших і найбагатших патриціїв Риму числив тридцять літ.

Чорнявий, з пазкими, чорними очима, найдобрішим профілем, з лагідною і граніозною ходою, елегантними манерами — не знати яким дивом зреалізував в собі сей тип старинної краси, яка зникла уже днесь.

Самі навіть боги Капітолю не мали гарційшого обличчя. У-

сі говорили, що він заняв місце Клявдія і зберіг для себе у  
підданості Агриппіни.

Хто знає, чи та з ість і заздрість, якими обкидували його  
прочі, не походили за для його сили, богатства і шляхотности.

Він не зважав на людські язик... може бути, що з зар  
зуміня або страху, бо не хотів статись жертвою мстивої і з  
здрісної царниці.

Справді не чув для неї глибокого погляду — але все так  
се підбадьорувало його в власнім самолюбстві патриція, п  
він лише один зумів зананувати над серцем і галками так м  
ної жінки.

Говорили між собою.

Царниці усьміхалась до Фабія, який раз враз підносив д  
своїх уст руку своєї пані.

На пово з'явив ся Сабінус:

— Се від божеського імператора — сказав — роблячи м  
сце центуріюнови, який приніс на таїї табличку із слонової ко  
сти, покриту верствою воску.

— Агриппіна просила о один едикт смерти — сказав жон  
пір, Цезар носилає її.

Схилив ся.

Схопила скоро воскову табличку, на якій були вириті  
слова.

— Дуже добре — сказала центуріюнови — подаючи зна  
рукою. Сей віддалив ся мовчки.

А очі царниці мали дивний вигляд хитрої радости; діявол  
ський усьміх грав на її устах, коли до маленької кюветки ховал  
табличку.

— Що се Агриппіно? — спитав ся трибун.

— Тому три літа — сказала — зі злими, острими і зими  
ми очима — знайшов ся чоловік, який довідав ся о страшній  
тайні; і він важив ся грозити мені. — мені, яку назвав сен  
»Божественна«, мені матери Цезара Нерона, мені, дочці, жінці  
сестрі і матери імператорів!

— Та тайна...

— Не питай о не Фабію Гракх, бо по тім всім не мало б  
мое серце для тебе більше нічого, як лише гнів

— А сей чоловік?

— Його годі знйти помимо всіх средств. Два дні тому здавалось доглянути його на форум, — жовієри знають його обличчя; і щоб бути певною його увязнення, — сего. якого шукають три літа, постарала ся у Цезара о засуд його смерти.

— Його імя?

Не хотіла сказати, аж доперва на безнастанні паляганя Фабія прошептали її уста:

— Люцій Сервілій.

Відтак побачивши підносячу ся портієру і входячого Сабіна, вже трохи люта додала :

— Що ж знов?

— Жовієр преторіяпської гвардії привіз вязня.

— Хто ж се? — спиталась царця.

Гвардієць увійшов окружений чотирма Нумідейцями, які вели в кайдівці чоловіка около сорок літ, що здавав ся гнути до землі усім своїм сильним і високим поглядом.

— Ах Люцій Сервілій!... се ти!... на конець! — одізувалась Агрипіна, пізнаючи конзуля послідного свідка Клявдієвого мерду. — І перша мнусь я — додала гнівно.

Відтак отворила скорим рухом отвір касетки і витягнула воскову табличку.

— Бачиш, се розказ смерти Люцію Сервіліє? Се для тебе, для нас двох.

Вязень одвітив лише рухом погорди.

Здвиг раменами.

— Дійсно для тебе! Пригадуєш собі? Клич тепер Юпітера й Оліми до помочи.

— Ти висміхаєш богів. Агрипіно — одвітив вязень сильним голосом. Уважай на месть неба. Проч, я не боюсь тебе. Днесь рано я питав ся ворожки. Я не маю ще вмерти.

— Ворожка збрехала... Ти умреш Люцій Сервілій.

— Ти умреш також Агрипіно, бо ворожка додала мені, що перше я помнусь своїми власними руками на дочці Германіка. Чи ж се не ти, негідна дочка чесноі Агрипіни Віпсанії і шляхетного Германіка?

— Дурний, хто визиває мене — сказала Агриніна зі злети.

Усміхнувся з пожалінням.

Віддати катови сего чоловіка і принести мені його лаву.

Жовніри відвели в'язня.

Но діставившись до дверей, він відвернувся ладно і своім коротким, іронічним голосом докинув слідуючі слова:

— До побачення Агриніно!

— Фабій, Фабій! — сказала, хапаючи за рамена трибуна, — йди з ним. Хай умре перед твоїми очима, хай буду певним його смерті!

І нетерпеливо оставляючи комнату, виїшла зі страшною звістю на добичу — а Фабій, слухаючи розказів своєї пані збрався з гвардійцями і в'язнями.

### III.

#### Право життя!

Був пречудний час.

Небо, найчистішого лауру, без хмарочки, кучалось в золотистих промінях сонця.

В віддалі нестила око отверта, цвітнста, римська кампанія, поперерізувана кольосальними акведуктами, опоясана горістищами, що вилнсь поміж мармурові гробівці

Між запасними капарисів і лаврів велитнями взносилнсь чорівні влії своїм як сніг білим блеском, своїми терасами із каррійського мармору, і немов ховались між рожевими коломнами порфіру.

На долі гори і безмір далекого, синього моря, обрамляли ту піяку панораму

Недалеко городів Салюста, вздовж анійської дороги, прямувала, в окруженю невільншків і ліктора, на евірнцальській горбок богата лектика.

Її снїжнобілі фіранки були снльпо ззелонені.

Рапгом задержалась лектика.

Невільншники не знали що чинити, дивились збентежені на



ліктора, який говорив сильним голосом до особи за фіранками.

— Похід засудженого на наній дорозі, шляхотна пані. Його ведуть преторіяни Агриппи. Ними — о скільки вижу — доводить трибун Фабію Гракх.

Нижній і мелодійний голос відповів зі середини лектики:

— Дячного задержуватись, — прецінь маю право йти навіть побіч самого Цезара?

— Але новий едикт Нерона боронить під карою смерти заходити дорогу його представителям.

— Чи вони ще далеко?

— Ось уже! — сказав один з невільників.

І в дійсности, із за одної з найгарніших палат апійської дороги, висунув ся малий похід, що вів вязня до Гемонії.

Так називав ся один із скалистих ярів авентинського горба.

Там лишали тіла і трупи засуджених на смерть закіль покидали їх до Тибру.

Звідсіть було далеко до сего місця смерті.

Побачивши біду лектику і ліктора, що уже пустив ся наперед, поклонив ся Фабію Гракх із почесною і приказавши жонірам устатитись в довгий ряд понід розжеві кунц, відізвав ся сильним голосом:

— Місце для Вестальки! Знизити тонорі і колізі перед шляхотною жрекинею!

Лектика перейшла.

І фіранки із білого, золототканого атласу відхилились, а очам Фабія показавсь найніжніше, прехороше личко жінки. Став з подаву як вкопаний.

Не могла мати більше як вісімнацять літ — і мала на собі довгу шовкову туніку, білу як сніг — а на ній був накинтий багрянній плащ, що спинав ся на раменах аграфами, показуючи одно наге рамя, таке білесеньке, як прозора морська піна.

Золоте волосе, хороше як небо, закривала разом з обличчєм прозора і легенька заслона.

Вона відкинула її.

— Задержись ліктор! — сказала.

Відтак показала своєю маленькою рукою на вязня.

— Чи іде на смерть?

— Так — сказав Фабій і відхитнув голову в твар: на приказ Агриніуса.

— Гадаю, що се якась месть, не правда! Що ж ви зробились, є шляхотини і добри — і гадаю, що римський крадець.

— Се конзуль Люцій Сервілій.

Відтак, бо сирітчансь б'єт кути од до годенької, співчував чот дівчини на засудженім, що стояв мовчки.

— Ти — сказала усміхаючись — іди Люцій Сервілій ти тільки — весілка Лівінії пуское тебе на волю.

І з благаючим поглядом звернулася до трибуна Гракха.

Сеп кочідав ся боячись злости Агриніуса, коли довідає о ть, що сталося.

Відтак, боячись передовсім, щоби не зразити собі боги і піднягаючи мимоволі ясним, великим очам, що вишвансь нього, не важив ся відмовити бажаню вестальки.

— Ти знаєш добре трибуна — говорила дальше сво дзвінким голосом — ти знаєш добре, що ми вестальки маєм право життя для засудженого на смерть якого стрінемо на ній дорозі!

— Так — сказав Фабій — але мучени присягнути мені, ти не знаєш, за що був засуджений Люцій Сервілій.

— Присягаю тобі на богиню Весту! — сказала вона.

— Дуже добре і ти винувини се — одвітив трибун схитнувсь перед Лівінією. Відтак, розвизавши шнури із шляхотного конзуля, додав:

— Люцій Сервілій, ти вільний!

— Які боги надшести тебе шляхотна жрекин, Вести! — промовив сеп послідни з подякою. — Римляни живе більш своєю местию, як своим життям, а ти дозволила мені одно і уразити доуме. Будь бо агостювачи великодушна Лівііе! Люцій Сервілій покоти не забуде твого гаді!

Приблизив ся до лектики і ухватив в руку вестальки.

Відтак, звернувшись до Фабія, який не міг відвернути своїх очей від Лівінії, додав:

— Наколи я ворог Агриніуса, я не є же більше твої Фабію

То куди ж маю в своїм серці див тебе шіт тиву, шні злості.

— Га, ти став ся Люції! — одвітив трибун — по завтра, ти вже не т вбнсь такого щастя, як шні. Щасть тобі! і мої ба- жання із тобою! По вже школи не усшраведшвлнюсь перед Агри- шіною.

Я не боюсь царніці! Ти видши шняхотні ш трибуне, во- рожек казела правду, я не мав шє вмерти.

І відданив ся поволн в шпрямі до римськнх передмість бітн і ктнка весталькн зшкла на закруті д шрогн.

— Вертайіте до палати Цезара — сказав трибун до швар- шнів — а шо сталось, я сам донесу.

Остав ся сам, без гадок. Здавалося шічого не ви шів, із мрії своєю душею — шо поривалося надмірним і шізннм ворущенем невшсказана якась радість пробшвалося шізннм проміням шерця і шрекрьізь зеліянної душі.

Відтак, усівши коло гробівця, із рожевого мрамору, який одшнв тихшї, шльмовий гай, шдпер ся руками і думав, або го- воршв зі собою водичн рукою по чолі, шо жаршлось

Лівішя!.. Лівшя!.. Ах, шо мене по тім веім обшднть Агри- шіна!.. я ші школи не любшв!.. Лівшя моє жштя!.. Агршшна!.. се моя смерть!

#### IV.

#### В шїсарськшї лшожі.

Сего вечера відбшвалося в шрку велике представлене.

Мати боротнєш атенськш глядіаторн із лшвами і пантерамн, шо недавно був шршстав імператоровн шамісшнк Африкн.

Прнгршвкою до глядіаторів мали служшти хршстшяни.

Але шшважшїшою новостшо було се, шо Цезар Клявдії Церон, в шшпроводі ліри мав шшпівати кштка шшвнх поем, як се було давшїшше і якї утворшв сам при шшомочн своїх учштелів.

Народ займав уже місяця.

Молоді, краесунї, шсшкучї від шшншчнх ся бршлянтів, доро- гшх камшїв, в ожереях, шрештенях, в шшвковнх, бшлнх тушїках, або прозорнх плашах, займани одна за другою шршн місяця, перед самою ареною.

Трохи даліше, можна було побачити римських матрон вбраних в довгі столі призначені на це торжество.

Відтак по всіх сторонах порозсідались красавці Риму, відзнаками на грудях; конзулі вбрані в темний і сенатори яких можна було пізнати по тогах і палицях з слоненої кості.

Лише ще цісарська льожа і лавки вестальок були порожні.

Ждали приходу Нерона, щоби зачати відозвирче.

І нечачино, при вході до цирку, повстав рух і заплескали тисячі рук.

— Віват Цезар: слава для цезара! Многих віт для Нерона!

Льожа, що вносилаєь серед цвітів і лаврів почала отворитись.

Увійшов Нерон в товаристві Агрипіни, котрої очі горіли огнем і через хвилю гляділи навкруги — чи не спіткають чогось комого знайомого серед тої веселої товпи амфітеатру.

— Дячогож не прийшов він? Що-ж робить, аби не було сего вечера коло мене! — сказала тихо.

І її брови, викрашені чорнилом, піднеслись в гору — надмірність і гнів, захмурювали її обличчя.

А може любить иншу?.. — ах, страшно підмети наби я...

Та льожа, що служила для вестальок і знаходилась побіж королівської, напротие жреців, зачала також заворітяться.

Вестальок було числом десять, всі вбрані в шовкових тогах, сніжного коліру і в довгій заслоні, що закривала їм голову і запикалась в горі золотою шпилькою, вксадженою дірками камінями.

І коли з них послідна засіла уже на своїм місци, почули Агрипіна, як отвираєь її льожа.

Обернувшись, побачила трибуна Фабія Гракха, що глядів з сильно виявленими очима на жрекинь; здавалоь, що хотів доглягнув навіть її.

Задразнена в серци тим його байдужним поведенем зглядом неї, подивилась в тім напрямі, де глядів трибун і побачила несподівано, як запаленїлась одна із вестальок, а відтак стрітила немов пановане над собою.

Видавалаєь молода.

Для відмінш, від інших була русява і рум'яна, біла і ніжна, наголи усі її товаришки були чорняві і мали трохи матовий вигляд.

— Ах, вже знаю! — сказала зі злостію.

Взяла сильно трибуна похід рамена і сухим, зимним голосом промовила.

— Ти важився глядіти на інших жєнщин, коли я ту є, Фабіє Гракх!... І то ще тоді, коли робимо тобі честь, даючи одно місце в цїсарській льожі!

На сі слова прокинув ся наче з мрії...

Живо замкнулись його очі, якби хотїли задержати ще в пам'яті якийсь магїчний і чудовий образ, відтак отворились і сильно гляділи на змінену твар Агрїніни.

Но його погляд був зимний, ледовий, якби хотїв сїлою вої відірватись від сего стану дїйсности.

— Ах, я немов здурїв! — прошептав тихо.

Але розуміючи, що зі задростію і жорстогїстію царниї не знайде далеко, мусїв приготуватись, щоб зберегти себе перед її злістю і местию — спам'ятив ся і уцїлував королївську руку і промовив:

— По тїм всїм, що я доїсє тобі, — по твоїм шалєним прив'язю, яким стрїнулась мене, коли довідалась, що за помічю богів видїстав ся з твоїх рук Люцїї Сервілїї — то признаюсь, що я боюсь тебе...

— Чого?

— Твоєї злостї!.. Не зважаючи на все, чим мене обдарила всемогуча мати божеського імператора... не вакусь являтись перед тобою Агрїніно... і... прощу прощення

Се сказав тихим голосом, без збентєження, без пориву, держачи сильно уцїловані руки, якби хотїв скрити перед нею ту брєхню, яку проголосили його уста.

Но вона, що забувалась аж до безпам'ятї в своїх почуваннях до Фабїя в послїдних почуваннях її житя — прийняла се за оправданє від хорошего трибуна.

А може дїйсно бояв ся, що образив її, відтак навернув ся і остєне на все під її впливом — і для чогож непокоїтись дарма?

І ставши знов приємною і милою, усміхнулася до Фабія, прошибала його своїми палкими очима, відтак приневолено сісти коло себе і прошептала тихим ніжним голосом:

— Прощаю тобі Фабіє!

— Дякую! — одвітив сей змичим тоном і з відверненими очима.

Не зауважила сухости його голосу...

Не виділа холоду його погляду.

Перед ними і навкруги них припескувала товпа з цілим загалом борбі глядіяторів, що тіло в тіло боролись серед арени і змоченого піску із дикими звірями, котрі шарпали пазурами і зубами їхнє тіло — і розпівали навколо себе цілі калясаві крові...

Се було щось страшного, та борба чоловіка против розпалі тої звірини, похміле крові і смерті, відшарпав того, людського м'яса!

По римляни шалено любили такі видовища!

Їх утіха проявлялась сильним тупанєм ніг і припеском рук.

І так, коли вмрала глядіятор і лев, борець і вантера, коли падали на окривавлений пісок... тіло в судорогах... члени відірвані... не було в тій товпі ні угамованя ні милосердя для жодної клітки протесту против такої жоркості!

## V.

### Засуджені до цирку.

Відтак прийшла черга на християн, що перекотили рядами, спокійно і сумно, попри цісарську льюжу.

Між ними були і молоденькі жінки і діти, котрі вже так скоро позбавляли свою душу від земних кайдан... гадка зверталась ген-ген в гору, йшли всі з веселим серцем, готові... на жертву... мучеництво... смерть!

Деякі котрі з них сьпівали і додавали відваги для боязливих і дітей, в котрих переходила дрож по тілі на погляд предметів до муки.

Біди цвіточки, що чулись так щасливими в підземеллях і тьмакомб, в темлім окружено віри, любови і вірності... котрих жорстокни розказ варварського імператора так насильно привав із їх підземель.

Божий вивтар, якого запах чистоти і невинности, зносив ся ген-ген, аж до самого Бога, як небесний огонь, під тим сумним склепінем, і містична полумінь, що окружала їх — падала на ім мимоволі великої пошани!

Яка воля в тих муцни!.. в тих жінок... в тих боязливых, молоденьких дівчат... в тих ніжних діточок... що призначені на такі муки, перед так жорстокою товною!

Їхня поява в амфітеатрі зістала привитана окликами дикої радости, дикі голоси лунали по усіх місцях, де тільки знаходилась товна і в своїм фіцьованю немов хотіла тисалити грубі, каміні стіни.

Християни обіймались з усміхом, показували пальцем на високе небо, і тїшились, що те небо отворить їм смерть.

Переходили поміж два ряди «венаторее», (Глядятори, що боролись із дикими звірями), що держали в руках великі пагайки і ударяли ситьно кожного мученика, на знак, що перейшли вже коло них.

Казали їм йти в такім порядку, як сего домагав ся народ той, що вів їх, уставляв їх групами по пять або шість навкруги ареші.

Між ними знаходилась также і молоденька, шіснацятьлітня дівчина, римська патриціанка, котра донерва перед кількома днями, навернена до релігії Ісуса з Назарету, покинула родину, любов, богати пакати новні скарбів і певітьянків, де вона була немов королівна — заким нізнала і приняла божествену Науку Роспятого... а покинула для покїрної жертви... щоби обливати і нестити своїми ніжними руками рани мучеників...

І коли її побачили надходячу, бліденьку, в білії як сніг, невинній одежі — задрожала товна із радости, бажаючи мати приємну забавку, видячи на муках і тортурах ту так високо поставлену Сільвію, яка спротивилась принести жертву фалшивим богам!

Була привязана до стовна по середині групи християни і

кількох жінки. Найулюбілиша забава для гвни була тоді, як на жертву кинули сітку і вона мусіла боротись із дикими биками.

Ті брали її на роги і підкидали в гору, щоб відтак знов зловити... кинути до землі, мисити і пробити своїми гострими рогами.

Не раз у такіх хвили стрічалось чудо і звір ставав спокійний і лагідний: він клався сам спокійно - ніжно до ніч мученика.

Но по більшій частині... мусіли боротись.

Се була радість для народа дивитись на тих нещасних, як вони без німої навіть скарги, під страшними муками, знаходили свою смерть.

Одним замахом підкидав голодний звір їх в гору.

І коли змучен впади на землю, зоганув нагери і тигри навкруг жертви, рвали на куски їх окривавлені частини... і тільки часом відізвався ще голос вмираючого... а сей голос розлягався гриномфом:

Я християнин!

Вивели медведів і леопардів, котрі кинулися турмою, дико, на живе м'ясо, яке подавалось їм.

Розляглося кілька окликів страху з поміж дівчиць, котрих війняність і первовість тяжко ще боролась проти таких сцен.

Відваги брата! Бог вас благословить! — розлягся голос старця, що стояв спокійний і лагідний по середній загальної матуні.

Се був пана, зловлений в катакомбах, в тій хвили, коли відправляв Службу Божу і з протягнутою рукою давав послідне прощане і найвище благословенство.

— Батечку!.. батечку!.. скрикнула молоденька дівчина, привязана до стовпа. — Батечку!.. ратуйте!.. тигр! Ах! тигр!..

Старець підніс очі до неба і молився горячо.

Навколо нього, яка гекатомба!

Мерці!.. розривані!.. вмираючі.

Деякі молоді що-ї-но зачинали і беронилась з запалом... відвагою... немов виривали перед зубами диких звірят ту бли-



ду і тремтячу громаду жінок дітній, які... лише клячали і молились.

Прошибаючи зоїли оплескувала товпа на горняних місцях і лужах, де знаходились римські красавці, трибуни, конзулі, всі тіпились видовищем.

Се була борба безсильна, страшна.

Падали і зливались разом християни і звірята, перші, хочачи вмерти, другі кидаючись на свою добычу.. служили вищим за ігрище — кусали і розривали молоде м'ясо — окрівавнені члени... і дальше мчались...

## VI.

### Сільвія.

Се тягнулось довго для тих, що хотіли вмерти, — коротко явав для видців, що бачили подеської крові.

Коло стовна творили уже людські тіла в півколісї немов коло Сільвії.

Не вона ждала і молилась і виглядала своєї черги.

Чи мали героїчну відвагу своїх товаришів?

Хорона готовка похитувалась лагідно... її бліде чоло, яке він часто мягоньке, гебанове волосє, виглядало як ледія, що заледив розпукаєсь... а тінь жаху м'ялувала на ньому свої картини.

Руки, як витесані із найгарнійшого м'яса... ті ручки, що так ніжно цілували би найгарнійші уста... ті ручки тепер — ступнені грубими шкурами... дрожали нервово...

А її голос просячний, сей тихий голос, дрожав і шептав зі страху, без найменшої надії.

— Татусю!... благословіть мене... ах, татусю... моїть ся, щоб я не стратила відваги!

Поважний і лагідний старець взніс над нею свої слабкі, старечі очі

— Не бій ся Сільвію... Бог тебе любить і тебе кличе... Відраги дитинко!

І своєю рукою, дрожачими пальцями які відніс в гору, благословив старець дівчатко... благословив мучеників... благо

світ в жорстоку товщу, товщу без милосердя, що домагавсь його смерті.

Із сего вирвав його гваліатор, ударом дротика що був роз-  
кишений в огні аж до червоності, і котрим потягнув його і сть-  
ка разів по обличчю.

Старець припав на коліна, на землю, на котрій застигла  
детина кров, замкнув очі і шик, і сестриці тремтливих кет, ви-  
ходили слова б'ягостовенія.

Сільвія скрикнула.

Хто її підномагати ме додавати а тепер відати.

Безю, Бозю! — молилась віддати в слов'я роспуки із  
своїї душі.

Не опускай хоч ти тепер мене.

— Християнка!... Християнка!... — кричали вже в всіх сто-  
рін.

Задрожала.

Серед тої арени осталасть самі дусі, у тій же і в окріджені  
повмирани.

Чо товчки, жінки і діти, всі тепершні мученики поставили  
уже в тій хвили в хоропому собі від со то якого жуся з ті заре-  
ть вінень слави і шастя...

Зелізними іаками сідчали невінники мучеників до «спон-  
дички», а тих що іде віддихали, добывали і стивали в них оджув.

Се була страшна групарня і рзня.

В тім часі повертали знов живі на арену, заснувати кров  
ібеком, збирали окривавлені частини людського м'яса.

І несподівно розши ся по цирку, і в арфі від шіджм-  
вах, хідників, страшних рев.

Настрисними слеза, побачило дівчатко з яком же і де-  
ось на нво гол дві пангера. Через два дні в двадцяти щоді  
іети.

Віг та в іідєкокає, і отвореним ротом із якого река і не-

Казит сь, іідєкаєув, ва, ревіє! із сїї свободної віддєє та  
сє-деє іїє одєсом, сїє та хлостом о земно, шивєєє і і дєкоє  
дєбїні...

На воєць причїлаєсь, утих та, пайки та шерсть і под іїє  
мєрежїю в напрямі стовца.

Тиниць, тиха як смерть, залягала амфітеатр: кожний ожидав тої хвили, яка була страшна.

Розвів ся лише слабій голос Сільвії.

Христе! змилосердись наді мною... я слабенька і дрожу... ратуї мене.

Наптера зближалась.

Мурмотючи з радості обігла кілька разів навкола привязаної дичини... відтак з отвореним ротом причаїлась до неї... вилягла назурі і скочила...

Сільвії скричала, страшно і замкнула очі чуючи, як брижле на що піна розшалої звірюки.

Я христіянка! — скричала.

Була хвиля страшного ожаху в тій метушні кочаня.

Дівчатко займало і напружилось. Відтак обійняв її немов тураган.

Здивована, що не чує на своїм тілі страшних зубів пантери, відважились Сільвія поглянути... бласнував останній погляд, з під довгих вій...

... її бліді уста усміхнулись... незмірима радість засіяла на її личку... а серце з подяки тяжко зітхнуло, високо-високо, генген, аж до самого неба.

— Ах, Бозю!... Ти не опустив мене!.. Будь благословенний!

Коло її ніг лежала наптера, покійна і лагідна, як дитина — як під рукою свого учителя — а її м'ягенький язик лизав ніжно щічки матерського дівчатка.

Но народ кричав... хотів ще крові.

— На смерть!... убити її!

Відтак вернули глядіятори увагу пантери і вивели її з сцени.

Невіщники звернули зі Сільвії білу туніку і обвили її тіло гороховляною соломєю.

Но відвага вернула знов до її душі, вона молилась з запалом, вірою, підчас тих приготowań на неві муки.

Мата ставивсь живим костром для огня.

І її погляд знов запалив ся, підійс ся в гору і молив Всевисшнього о поміч і відвагу.

Її личко запаленіло зі ветиду...

В своїй певності лелїї, мусїла дивитись, як її розбирали перед очами тисячїв поган, що пожирали її своїм поглядом.

— Боже мій! — молилась — я хочу вмерти з любови до Тебе... по ратуї мене із сего встиду і унокореня, ратуї від твоїх поглядів сеї товни... Заклич мене до себе!...

Кат зближив ся держачи уже запаленїй смолоскини в руцї... відтак підїє свою сьвятстатєську руку шоби доторкнути сего пїжного тїла... сего сьвятого лїла... що здавало ся дрявотї перед всяким дотиком... перед сею профанацією.

Але... відскочив нечаїно із здивованєм, кинув смолоскину на землю — і звернувшись до імператорської льожї, закликав де Нерона сильним голосом:

— Цезар, христїянка вмерла!

## VII.

### Задраснена в серце.

Друга часть видовища се був зановїдження виступ Нерона на сцену. Скоро забрали певильники тїло і усталили сцену і смолоскини. Усї ждали.

Імператор зліз зі ступїв престола і пішов під оплесками народа.

Настроїв лїру і сьпївав з душею спонєю про Юлія Цезара, героя галїйської війни.

Кожний прислухував ся.

Чи ж не видавав ся він із тими отвореними очима, тою чудовою деклямацією оживлений бог Аполлон?

Чи ж сеї «великий артист» заслугував на що инше, як лише на аплявзи?

Чи не було се оналіне легкого трїюмфу помїж тисячами молодого народа, се «шнїше гоюсу»?

Підчас сеї хвилї величнього «подвигу» звернулась Агрїпіна до Фабїя, хотїла говорити з ним.

Та з здивованєм і зі злостю зауважила, що чорні очі молодого трибуна пожирали майже огнем одну із вестальок.

І побачила, як одна із наймолодших жрекинь, та, що знаходилась найблизше імператорської льожї, а котру зауважила

не при вході трибуна, — обернулась, подивилась притягнена немов магнетичною силою Фабія, і легко відвернулась... запаленна... і визиваючим рухом притиснула свою руку до серця.

— Ах, таж се гарнійша від мене! — сказала задражена мати Нерона.

Проникла се зі злостю, заздростю... зрозуміла, що Фабіан збрехав перед нею... її не любив уже більше... а може не любив її ніколи!...

Здавалось, що все валилось перед нею

І серце заболіло... її щасте улетіло... її життя тепер без цін...

Мусила усісти на своє місце, щоб не впасти.

Важкі гадки пошибали як лискавка по її гордо піднесеної голові, не могла зібратись ані на одно слово.

Гук френетичних аплявзів звернув увагу Фабія на видовище. Могучі і простий народ з останніх місць, кидали Неронові до ніг цвіти, вінці, лаври, пальмові галузки...

Хороші патриційки виривали китиці цвітів зі своїх грудні, волося — кидали на голову імператора хмари запахних цвітів.

Трибун побачив палкі очі царниці, котрі пронизали його, якби хотіли провертати його внутр аж до самої глибини серця і душі, якби хотіли пізнати ту тайну, для чого перестав її любити, для чого так инцурнув ген від себе. Сей її зледяній образ досконалої краси.

Божеський імператор сніває як Аполлон! — відозвав ся.

Не одвічала, мірнула і гляділа дальше.

Страшна, непримирена злість бурчалась, флюювала в її ес-тві — в на все задрашеном серці.

Не могло ані гадкою майнути її, що стріне колись соперницю — вона, що мала під своїми ногами цільний сьвіт; вона, чудова краса, царниця, Августа!

По тім жіночім болю прийшов гнів, гнів за для опущеня.

Повстало бажане, страшне бажане мести — за для того як великого унокореня імператорської висоти.

Но скажи мені Фабіе Тракху — ти не назвав мені іме-

ни тої вестальки, що увільнила Люція Сервілія — спиталась  
чим голосом.

Трибуи збентежив ся.

Та жінка без сумніву хотіла німститись на Лівінії, либо  
навіть догадувавсь вже сего.

Не міг спротивитись в своїй невинности так нечаяному  
маганю і несподіваній цікавості.

— Чим забув се імя, хороний Фабіє? — спиталась солю  
ким, зрадливим голосом і з погідним усміхом — і не знати, чи  
любов, чи гнів заналили так її очі.

Подивив ся на лавки вестальок.

Чого мала боятись Лівінія?

Чиж не була не досяжима і сьвята, яко жрекиня?

І через се, навіть жорстокість своєї Агриппи, не могла д  
сягнути її в сьвятини Вести.

Ані мечь ані злочини не могли перейти сих порогів!

І видячи, як цариця не довіряє йому, усміхнув ся також  
а його уста проголосили мельодійно се хороше, як цвітка зле  
діяє імя:

— Лівінія!

— Хороше імя! — додала недбало... Но коли не вмер Лю  
цій Сервілій, то він на все є прогнаний з Риму а його добра є  
skonфісковані на конг Цезара.

— Отже, ти вже німтилає Агриппо: чого хочеш більше?

Я би хотіла його смерті!

— !! ?...

— ...Зі смертію хинесь гнів, бо лише сама смерть береже  
ту тайну!

Тихе вражінє залягло єї слова.

І коли кінчилось видовище а кожній відпочивав, вгляда  
ли і важили вони свої гадки.

Вестальки виходили все послідні, щоби не тиєнутись між  
топною, яка прымувала фалангом до виходів і там ожидала або  
лектик, або коней — або повозів, котрі тягнули певільники.

Так само забрались окружені двором і гвардією преторія  
нів, Нерон і Агриппа, а трибуи ожидав виходу вестальок.

Дрожачи, боязко і з повагою, подав свою руку Лівії, що би допомогти встати їй до лектики.

Жрекиня нахилилась до нього і промовила тихим, дзвінким голосом:

— Будь завтра рано в сьвятині Вести, шляхотній трибуне я мушу поговорити з тобою!

— Буду! — одвітив коротко.

### VIII.

#### В сьвятині Вести.

Сеї ночі не спав Фабій Гракх.

Ніжний привид ставився по його гадках... а уста шептали солодке імя...

Серце товклося...

Але привид, се не був привид царниці.

Се імя, не було імя Агріппи.

Його дух полинув на запашну, цвітисту дорогу миртів і вергоній, овіяну подихом лаврів і кинарсісів, де арохожалось хароше дівча в срібнобілій одежі із заслоною, що закривала її личко.

А під тою заслоною!... який мстецький профіль... які сні очі, як те небо... яке русяве, шовкове волосе! Який контраст до інших жінок цього окруження, цього города!...

А може се була дівчина прогнана з Германії або Галії... з личком як лелія... така ніженька!...

Лівія! Лівія! зітхнув в тишині ночі.

Зачинало свитати

Немало будився Рим і оживав своїм рухом. Перед його палатою переходили невільнички, коні, вози, лектики.

Вийшов також і трибун і подав ся в напрямі до колегії вестальок.

Не зауважив як його сідив якийсь чоловік, йшов крок за кроком за ним і, перейшовши, так само як і він, лятинську дорогу і форум, задержав ся менше більше в тім часі, що й він, перед сьвятинею Вести.

Кілька разів оглянув ся Патриції позад себе.

По невільник, що слїдив його, і видячи як задержуєсь Фабію, сховав ся за широку коломну з зеленого мармору, і не став з очей ані одного з рухів трибуна.

В Патриція заблизь серце: невисказане зворушене запонило його душу.

Його руки дрожали, а очі заналились сильним огнем.

— Чого хочеш Фабію Гракху? — спитала женщина кланяючись хорошому горожанщину, що був знаний на цілий Рим.

— Говорити зі шляхотною Лівією.

— Ожидает тебе, ходи за мною.

Мишув довгу, звисаючу, шовкову портієру і опинив ся в релікій комнаті; лискучі стіни, з найчистішого мармору, були вбрані білими килимами, що синнались золотими гірляндами.

На середині комнати, на пишнім вівтарі, що був вбраний білими западних цвїтів, горів на кострі ясною подоміною святій огонь.

Коло нього сидїло десять вестальок, шляхотні і хороші — і шильували в найбільшій порядку і з увагою його, знаючи добре сей звичай, що карав страшно нещасну, котра би запедбалась хоч на хвилинку в своїм обовязку.

Бо, як з одної сторони, стрічали вестальок всякі почести — так з другої знов не знало право для них найменшого помилування коли проринилась.

Жрекиня, яка забула на свої обовязки і через свою не увагу дала згаснути святому огню, або коли спроневірилася своїй дівочій чистоті, йшла на смерть живцем замурована.

І з тої власне громадки поганських женищи, повстала Лівію — і зближючись до трибуна, уклонилась.

— Добре, щось приїшов Фабію Гракху — сказала — хочу поговорити з тобою о біднім Люцію Сервілію

Відтак, винереджаючи його, підвела портієру і зайшла разом в пишному городі вестальок.

Йшла побіч нього ціла біла і русява, з легко відгорненою довгою заклоною... трохи зворушена... з очима голубими, як небо в своїм погляді...

Стежка, котрою йшли, скінчилась кущами цвїтів і зеле-



ними деревами, що отіняли в горі своїми глибокими воздух і творили над їх головами як би альтану — з котрої розлягався цвірквіт птиць.

Сей похід мав незміримий чар...

Тиха радість переповняла їхнє серце...

І, звернувши нарешті до патриція своє п'яке личко, з ясними і чистими чертами, промовила перша Лівія:

— Чи знаєш Фабіє Гракху, що Люцієви Сервілієви грозить пове увязнене?

— Так.

— Як переходила через форум, чула я едикт Цезара. Нездарний конзуль прогнаний і обрабований зі своїх дібр.

— Що ж дальше?

— Хотіла би помочи йому — одвітила Лівія — із тих скарбів, які потрібні мені. Чи можеш помочи мені?

Фабії збентежився.

Якесь незнане, дивне чує гризло йому у серцю.

Чи була се родяча ся заздрість?

Може.

Додала:

— Знаю, що ти добрий і співчуваючий, шляхотний Фабіє і для того звернулася я до тебе скорше, як до вищого; чи зле говорю?

Одвітив скоро:

— Як ти займаєшся тим чоловіком Лівііє!

Запаленна, здаєсь розуміючи, що хотів висказати — а може догадалась і того чути, яке пришеволило його так говорити.

І зітхаючи глибоко, підперла голову руками і думала.

Кілька сліз потекло з її лязурних очей і пенили тихими брилянтами по білому личку.

— Се сумна історія — сказала нарешті тихо — повірю тобі, Фабіє, для твого щастя...

...Стухай!

## Еділя.

Лівінія усела на батьшині тарні, а засором сини Фабії своїх підозрінь похитив ся і бивав задумчиво го головою.

Усміхнулася, схопила ного за руку і промовила своім дзвінким голосом:

— Оповідане буде довге, сідай коло мене, ту під лавку.

— Ми батько говорила Лівінія сенатор Юлії Лівіній, оженив ся з молододою Галлікою, яку привели римські війська разом з инними півльниками.

Була хороша і мила, походила з королівської крові і її кунив пльхотний Лівіній, забрав до себе і так полюбив ту русяву Альбанію, що дав її своє імя і оженив ся.

Се була з лука, яку благословили боги!

Я народилася, приносячи зі собою щасте в палату мого батька.

Мала вісім літ, як померла весталька Клявтія Левія.

Великві Понтифіке вибирал на її місце, після вичаю, дівчат по найбогатших і пвелеавіанних римських дмак.

Та честь прийшла мені.

Коло богині Вести я проживало уже щасливо вісім літ, коли стрінуло мене найбільше нещасте в моїому життю.

Тому ще три літа оженив ся з Агрипиною імператор Клявдій Цезар і на некорність свого сина Британіка, устновив своїм правним наслідником Нерона-Доміція-Агенобарда.

Одного дня запроєна царця мого батька кілька инцих сенаторів і консуля Люція Сервітія до себе, на прием, де мали бути зяжки і Клявдій.

Нешасній!...

Умер отроєній!...

— Отроєній?! — скричав Фабії підносячи ся скоро. — Чи кажеш правду, хороша Лівініе!

— Так, дійсну правду!

— Отроєній! — повторив ще раз з широким очима.

— А знаєш через кого Фабіє Гракху? Ного огуді, та жін

і королів, убив царшею і королевою світа, сьм потвір в под-  
сєкв тїї, що зовєсь... Агрїніна!

Фабїїє свєрчєнув, як громом прибитїї.

І стїв рукою чєло, анєдав нїд тїя драм тої страннїї тай-  
нї.

Щєбєтє вїаєстї, мєсїв єпєртїєсь на єнь вє шїкого, старо-  
гє вїкє нїтєсє.

— Ах, Лївїїє! — шєпєтїв тїхо — я нє знєв нїчєго про сє!  
Тїїє була добрє бєрєжєна!

Тє тїїє — одвїтїла — тє тїїє смєртї, яку знєв лї-  
шє єбє бєтєкє, а бїльшє нїчє — збєрєглє лїшє зрєстєрє Агрї-  
нїє — і єсєнулє однєго нє другїм з тїх усїх, яких їмєнє до-  
блє єрємїгєлє сєбї.

Мєго бєтєкє, сєнєтєрє Юлїє Лївїїє, зєсудїлї нєспрєвє-  
длїво нє смєртї зє учєстї в бунтї!... Смєртї стрєннє!... Мєє мє-  
тїє, дєрєгєнєкє мєє мємє Алєбєнїє, прєбїєлєсь з рєзнїкї...  
— Бїднє, нєчєснє Лївїїє! — прєчєнтєв єєлєєно зворушє-  
нїє Фабїїє і тє зворушєнїє аж до глєбїнї сєрїє.

— Так, так трїбунє, бїднє і нєчєснє, що єстєлєсь сємїтнє  
бє рєднїчїв в гїєснєцїєтїм рєнї жїтїє!

Я тїїє прїєтєлє Лївїїє — прєшєнтєв трїбунє, а тєплє  
єлєзє унєлє їз їєго єчїє.

Нєдївїлєсь зї слєбїм усємїхєм і нєдїєкуєлє нєглєдєм.

— Як тї дєвїдєлєсь о тїї тїїє? — єспїтєв єє

— Шїєхєтнїє Юлїє Лївїїє прєдвїдїє свєє смєртї і мєв  
гє чєс єшєєтї тє ємнїє їєтєрїє і прєдєтї мєнї, їєго нєслїд-  
нїє.

Єє бєлє чєстє цїєлоє їєго жїтїє, жїтїє чєснєгї, лєєлєєчнє-  
стїє — спєднїєнїє, яку єстєлєлє мєнї, щоб я бєрєглє.

Нє хєтїє, щоб їєго дїтїєтєкє нєгєрдєжувєлє євїєм бєтєкєм  
єрїєчнїє у тє вїдємєнє бєїкє бунтє прєтїєв євєго їмєрєтєрє.

Прєд євєєє смєртїє, нєрєкєзєв мєнї тїїє єє дрємнї, прї  
чєлє єчєхєдїє єє і зєнєтєтїє її жїтєм.

— Ах!

— їдучї зє євєєтїєм вкєзїєвкєм сєнєтєрє Юлїє Лївїїє, я  
нєєчєкє усї їнєрїєгї Агрїнїнїє.

— Твоє серце добре Лівініє — по яка тяжка задача до сповнення!

— Я всюди показуюсь, де лише можу уратувати засуджених нею на смерть, хочу помагати їм... гнів тої проклятої жінки убив мого батька... спричинив смерть моєї матери!...

Огонь палахкотів в синих очах хорошої жрекині.

Її личко зайнялось запалом під жаром її снів, уста дрождали під спомином тих сумних спогадів.

— Бідненька Лівініє! — шептав ніжно Фабіа.

— Для того видати трибуне, хочу віддати консулеви Люцієви Сервілієви останній жертві Агріппіни, і останньому свідкови драми, де знайшов Клявдія свою смерть, дві сестерці!

— Сповню твою волю добра Лівініє і послужу тебе, як невільник.

Відтак схопив її за руку, підійс до уст і уцілував з такою почесністю, якби не хотів і дихнути навіть на ті білесенькі і ніжні пальці, хорошої як рожа вестальки.

Но звертаючись до нього сказала:

— Мусимо розлучитись трибуне, мене очікують товаришки і гадаю, що Фабій Гракх має шляхотне серце

І усміхнувшись любо до молодого патриція, натягнула застолу і дивилась як відходив.

Но в хвилину, коли мав уже відхилити білу, шовкову портієру, що відділяла вхід до городу, обернувся і хотів ще раз поглянути на неї.

Оглянувшись і зблід нечайно.

Сперта на порфірову колонну, притискала обі руки жрекині до серця.

Здавалась ом'ївати.

Була хвиля, в котрій гадав бічи на поміч.

Но дівчина зашленїла, видячи його рух і мимоволї, тихотихесенько і сумно, прошепотїли її уста.

— Фабій!... ах, Фабій!...

Трибун вибіг, настрашився.

Весталька, чи могла вона вже кого любити?

І майже біжучи до своєї палати, віддачав ся сильно збентежений від святини Вести.

— Задержав ся в колегії ясна царице — доносив в тій хвилині одна з невільників Агриппіни.

Наступила хвиля здивованя для неї.

— В колегії вестальок! Говорини правду?

Кажу правду.

Но не ввійшов?

— Ввійшов!

Так, мушу знати усе — шепотіла бавлячись малим штилетом, — і... хай уважає, бережесь!... Горе тій, для якої подорожуватиме... аж до самої смерти для неї стрини — странні тортури!... Мати Цезара Нерона ніколи не прощає!

## X.

### Святотатство і магія.

Спадала ніч на сплячий Рим...

Утихали далекі голоси... гасились і завмирали світла у високих вікнах палат.

Було уже нізно і ніхто не переривав глибокої тишини.

В кімнаті цариці блимало світло... одно-одиноке світло з поза прозорих фіранок.

Агриппіна не спала.

Її убирали дві невільниці і накидали темну туїнку, відтак догугу, чорну стільку, а на кінець закрили її лице темною воалькою.

— Ожидає лектика ясну царицю, — сказав входячи Сабін.

— Добре — одвітила.

Під свою стільку взяла маленьку касетку і монюнку нову золоту.

Відтак, мовчалива, зі жорстокими очима і стисненими устами, що виявляли в її середній сильне постанувчене — вийшла в товаристві Сабіна.

Перейшли кілька тайних хідників, в котрих знали лише

вона і Сабіні дорогу : відістались перед браму палати, де вже в тишині ночі ожидала її лектика.

Агриніна всіла.

І які гадки прошибали її підчас дороги?

Певне, новий заочин, доданий до інших!

Знов одна нова смерть, витягнена, — її ти так вже довгу її лісту!

Цариня висіла з лектики і вступила в товаристві Сабіни до низької, маленької хати, що була висока лише на один поверх і стояла самотня в однім з передмість Риму.

Стукнула три рази і ждала.

Отворила стара баба.

По не хотіла пустити сего так дивно, заслоненого гостя.

Цариня стягнула черетінь, із свого пальця, черетінь дивного вигляду і сказала тихим голосом:

— Мусить прийняти мене, в тій хвили.

Агриніна не ждала довше.

Черетінь був важкий особі, що дививсь на нього.

Оставляючи Сабіну і інших півлічків ввійшла до низької, темної комнати, де морозив уже сам вигляд.

З бляків чорної стелі звисали людські і звіврячі кістяки різного роду.

На землі розстигнув ся довгий вуж і ссав із деревляної тарілки молока.

В однім з кутів, блієла тихо чорна коза, а її очі світились як вугіль.

На коневі, на триніжку сиділа жінчина, що мала вигляд досить хороний і мріза.

— Чого хочеш Агриніно? — спиталась, коли ввійшла цариня.

— Хочу твоєї помочі, ще такн тої самої ночі!

— Хтож має вмерти?

— Муштина — одвітила Агриніна застомулюючи свої хороні руки.

— І то вже все?

— Ні, также і молода жінка.

— Отже треба дві отруї.

— Ні, ти лишишся ся Льюкусто.

— Ну?

— Закіль помруть, мушу знати їх таїну.

Льюкуста засьміялась.

— Ти цікава і дивна Агриніно і ти рахуєш на мою поміч?

— Так. Чи можеш сказати мені, в тій хвили, імя сеї жінки, яку любить мушниця, о котрім гадаю?

— Мушу мати деякі річі, що на тежци котись до нього.

— Маю во тое.

— Давай, вистарчить.

І отвертаючи свою касетку, продала царниця вязку во тое, що і лискучого як гебан.

Не відцвлюючись ані стове ком, взята цариниця, розпаляючи огонь, піджинула і вровних галушок, що розлила в трюбах металу, відік собою до піря, замоченго в трюбки крові, котрих було багато, що розлила в окзіційськїм горбку і котрих було багато, і в тім трюбї і бінкавіць.

І коли жінка вогонь розпала, вкшала Льюкуста, котрому було сниться во тое, що вогонь, як не вогонь Агриніно.

І коли ся жінка сядла і вистарчила царниця неба ітї, як она вшорнула і вогонь мизива з молоком і, піджаривши вогонь, посушує до Льюкусти, що нахочеться підіти.

Льюкуста підішодла до козу, обвинула в шкелі свого раї і захала її голову в поуміч, так що правий шкелі прїз, котрий ся з бою і снуєтив кітї за крїпни стїї і сичи на шкелі.

Тепер взята цариниця свою касетку, котриця і шкелі і шкелі коло огня, зробила нею таєний шкелі і провела та кітї блієтївних шкелі, розгорлаючи поїтї в шкелі.

Відтак, схопила чорну козу і одним ударом пожа прокопїтї, розрізала голову, відік мовок і дивилась якійсь час до того.

— А... — прошептала.

Жур и окривила крївкю кози — пахнула час і зачала піддивитись на землю.

В тій хвили, помімо темноти комнати, яку освічував лише сей чародійний огонь, зобачила настрашена Агрипіна, як пересунулась поперед нею велика тїнь і через кілька хвили здавалась розмовляти з Льокустою.

З ожахом святотатства, при яким знаходилась Агрипіна і якого бажала, заклошала царниця свою твар наколи чарівниця витягала уже з під теплого попїлу якийсь лист, червоний від крові.

Помагу віддалялась тїнь а Льокуста усміхнулась.

Тепер відважилась вже її Агрипіна поглянути навкруги.

— Знаєш імя? — спитала перестрашена.

— Лівінїя.

— Лівінїя!... сказала Лівінїя!... отже правда — прошептала видаючи оклик роздразненя і злости... Ну... може не любить її?...

Льокуста подивилась на що своїми проникливими очима.

На її устах іграв ся легкий усміх, відтак зближаючись до Агрипіни процїдила слїдуючі слова:

— Милни ся царнице... »воші« люблять ся..

— Смерть для обох! — скричала царниця. — Чи певна Льокусто?

— Тїнь Сибїлі з Куме ніколи не бреше — одвітала сухо.

— Тут золото, жрекине Плутона — сказала царниця кидаючи до землі моншонку, що забренькотїла.

— Дякую Агрипіно! — одвітала чарівниця і схопила радісно заплату за свої чари і заходи.

І коли віддалялась царниця, вона дивилась згори за нею і шентала, якби до догаряючої, дїявольської полумїни:

— Терпить!... вона терпить!... часом є боги справедтиві і для тих, що терплять через ню!...

При тих словах появил ся богацько значучий усміх. Схопила і зачала рахувати своє золото:

— По тамті!... що мають до діла з певною тигрицею?... Чи відвернути лихо від них?... її злість страшна. А я.. я хочу ще жити!

В тїм часї всїдає царниця до тектинки.



— Які страждання!... прошептала тихо. — Їн, мій Фабій, любить жрекиню Вести!... Вона відбирає мені його серце!... Як дивно!... Чи не знають, що месь Агринію страшна!...

Засунула воальку на свою бліду гнівну твар і повернула до палати не стрінувши нікого, тими самими тайними кідниками, що і перше.

В своїй комнаті віддалила невольниць і мисляла-мислила про те, відперши ся руками.

## XI.

### В царні.

В хорошій своїй віті, при лятинській дорозі, робив Фабій Гракх приготування до дороги.

Те рішене подало йому його палка любов до вестальки Фабії, любов глибока, що палила його з дня за день.

Розуміючи добре, що те чувство є без найменшої підстави, чувство, яке від стрічі в памятний день засудження на смерть Фабія Сервілія, забрало його спокій, рішився трибуни лічити на серце, свою любов і забратись з Риму.

Но коли зауважив з острахом, що русява дівчина Вести любить його зарівно, так як він її, відказався на все від того щастя, золотенького щастя... воно пропало... хотів забратись, передвиджував яка страшна кара може ждати жрекиню.

— Її не вільно мене любити... не вільно нам звінчати ся! Для чого поникати те ніжне, таке хороше ество на так страшну кару! — говорив. — Як заберусь, забуде — а Фабій Гракх не так із свого життя, як та іскра зі сьвятого огня, якого не може те дитятко.

Користаючи зі своєї ласки у Нерона, дістав легко до заманливого місця вождя Корбульона, що бився над берегами Рену із поважним і навпів иде диким народом Батавіїнів.

Перед тим витязький вожд, стратив у страшній борбі із тим народом, половину своїх легіонів.

Вислав до Риму післаця, просячи о поміч і нові війська вислав также і добичку до Нерона, взятих в полон невольників, муштин і жінок.

Між охотниками знайшов ся і трибун.  
— Хай буде! знайду або забуде, або смерть!

О своїм намірі і подорожі не сказав Фабію царини ані слова.

Була сильно зворушена, коли трибун прийшов до неї і цілуючи руку сказав:

— Мусни попрацюватись Агриніно!

— Відїзжаєш?

— Іду до Галії, недалеко Германії.

— Дяaczego? — спитала здивована.

Гдала, що вибираєсь лише на кілька днів в околицю Риму, до одної з численних своїх віль.

— Хочу трохи сляви — одвітив гірко — по тем байдужнім і гулячійм життю, яке геду тут в Римі.

— Чись не згордів? — спитала іронічно.

Під няким услієм не хотіла задержувати собі біди не зводячи се добре, що на ніщо не придадуть се уже и про себи.

З другої знов сторони хотіла мести.

Колі де її, то можу згордти в невдачі Агриніно.

— Моя побов не вистарчає вже тобі бунат.

Не одвітив нічого, не важив ся навіть протувствувати з тих сів, що шипіли іронією.

— А коли вернеш? — додала царини.

— Ніколи.

Ах, по коли Корбульєр побідить сардині до Риму прельде также і тебе, шобісь відібрав на Кіпрі і промисел поцесит і заслуги.

— Корбульєр чи проидити, чи ні, не може се в мене.

— І того дивного речеви, не може і мене, що в мене?

— Нічого.

Навіть моя просьба?

— Навіть твоя просьба!

Чулаєсь приноб своєю старшо, що бидує і сиво, не може сло навіть склито не з собою.

Се вистарчає у мене і з того, зони перодіт і сиво, з вим.  
Спитала ще зинно, з ледом:



Його гостинка в дворі і так уже зменшалась з дня на день — була лише удавана.

Його слова, віддавана честь для так високо поставленої жінки — яка так його леліяла-любила — не мали уже свого колишнього звуку і щирости.

Остуджена в своїй гордості, унокорена в своїй величчю, не мала для себе вже іншої гадки, іншого бажання: як знищити сего чоловіка!

Гнів перемінив цілком її чуття...

## XII.

### Фатальна нерозвага.

Фабій Гракх прийшов до колегії вестальок: святиня була отворена і увійшов

Як попереднього разу подав ся до комнати жрекинь, де вони стерегли святого огня.

Побачила його Лівінія і зарум'яніла.

Після звичаю, більше ще може збентежений, як вона — спросив трибун покірно:

— Хочу говорити з тобою Лівініє... лише кізка хвилини... від'їжаю завтра раненько, щобнi полочитись з відділами Корбульона, в північній Галії, недалеко границь Германії! Чи можу говорити з тобою?

— Від'їжаєш? — прошептала Весталька.

І нахилиючись в сторону трибуна подивилась їжно, довго на него — а з її обличчя пробивав ся безмежний смуток.

Отже кінчить ся та мрія, що так нечаяно зачалась одного хорошего дня, при режевій, цвітистій дорозі.

Кінчить ся на все те щасте, що дозволяло глядіти на хорошего трибуна, як усміхаєсь, здоровить її при кожній, найменшій стрічі!

Та тайна захована і бережена на самім дні її серця — мала на все заїміти там — право Вести, без найменшого співчуття — виривало і пололо її щасте — те щасте яким дихала колись серед святої радощі і тужних мрій в великій святині богині.

— Ходи за мною трибуно — сказала.

Ще раз пішли в чудовий огород вестальок, правдивій раї на землі — серед тішії, сонця, цвітів і птінць.

І тут, щастиві побаченем, послідною своєю розмовою ані смилі нещасні, яке ожидає їх лихо, що за тими зеленими лаврами, головками рож, гитицями жасміну і делії підглядають їх шпіюли Агриніи і готують смерть.

— Видиш Лівіне — говорив Фабії сумним і опущеним голосом, я не хотів забратись, аби не попрощатись з тобою... як досягне мене стріла, буде моя смерть солодка, бо гадка буде ісе при тобі!

Сльози як горох покотились з під вій жрекині.

Зворушене не давало промовити ані слова.

Прошепотіла лише тихо:

— Ти маєш шляхотне серце.. Фабіе Тракх... а коли весталька малаби право тебе любити...

— Не кінчи нещасна! — майже скрикнув, перериваючи скоро її слова і оглядаючись на всі сторони — чийсь певня, що нас ніхто не чує?

— Ні, Фабії! Ніхто не може ввійти без шакего позволеня; Цезар лише може прийти і сам Великий Понтіфекс, по я би зауражла. Не бій ся нічого.

Снав йому камінь з серця.

— Я поділив свій маєток на дві часті. Рим не побачить вже мене ніколи, ні живого, ні мертвого.

— Боже, — зітхнула.

— З тих двох частині призначена одна для тебе а другу вже вислав я для Люція Сервілія.

— Бідний Люції!

— Коли ще дістане твою найку, не буде бідний. Схований в однім з передмість Риму жде лише принагідної хвилі, шоби німетитись на Агринії.

— Месь богів стріне її колісь.

— Дарма ожидаю сего дня!

— Я также. Хотів би побачити сей блаженний день, але може відгомін або чутка донесе мені о нїм, — коли останусь в живих.



сом і Агрипіною, що зближались до молодят, які стояли, як вкочані.

На голос сих криків, сих проклятих — встає Фабії.

Нешасна Лівія поблідла, як полотно.

Перед тими людьми, що зирнали зі своїх закутин... перед тим Великим Понтіфесом о страшнім, суворім погляді... перед тими вестальками, що гляділи на них... страшною і гнівною Агрипіною... замітали трибуни і жрекиня, не розуміли нічого і не могли прийняти, що ті оклики, се оклики смерті для них.

— Богиня Веста відкидає тебе Лівію з числа своїх слуг сказав молодцю, ледовим тоном Понтіфесе — а твоя кара стріне тебе відповідно до твого злочину.

— Мого злочину!... якого злочину?... Великий жрече — лебеділа побілівша Лівія.

— Злочин, се той молодій трибуни, який клячив у твоїх ніг!... сеї поцілуй, який давав йому!

— Ах, — сказали обое разом — но ми невинні, вас змішати лише обставини.

І на погляд недовіря, яким стрінув їх Понтіфесе, заломила Тівія руки.

— Ах, сестрички мої! — лебеділа звертаючись до стоячих вестальок — я не спроневірилась Весті, клянусь на усе мейє сьвяте!

— Самі все виділи — відповіли просто, без найменшого жалю і помилування в очах.

Но Фабії, як би будячись зі сну і протираючи очі, як би донерва лише довідав ся о тім, що стало ся, звернув ся скоро до Агрипіни:

— Як се сталось, що ти ту? — спитав.

— Так хотілось мейє! — одвітала.

— Чи не вистарчило тобі, що твої невільнички слїдили нас і донесли о всім — о всім, що наказалась їм?... Ти не вдовольналась знищити лише мене одним замахом... ти хотіла ще невинної!... Чиж мало вже маеш мерців навкруг себе, ти хочеш ще мейє і сеї невинної жертви-тїниї, аби окружали тебе що ночі і не давали спокою на кождім твоїм кроці?...

І в заналі своєї гніву зблизив ся до сеї жінки, як би хо-

тів задусити її своїми власними руками - - жінки, яка в своїй чортівській злості приготувала ту страшну драму.

Но боячись, що може не одно виявити, або переконати присутніх о своїй невинності, піднесла Агрипина голос.

— Забрати сего чоловіка! — звернулася до своїх преторіанських гвардіянців — і в заліза!

— І зблизившись до трибуна, що відказав ся вже говорити до неї, прошинала немов беручи його за кожним словом на тортури...

— Умреш нечесною смертю... умреш ти... шляхотний і патрицій... а се я... чуєш — я... хотіла так страшної смерти для тебе. Що се шкодить, що Лівія невинна!... що не зломилла свого обіту... но я не навиджу її, бо ти її любиш трибуне... і ненавиджу ще більше тебе, бо ти подонгав моє серце!

— Що мені смерть! боги злучать нас там разом, в горі!

— Я также не боюсь смерті! — промовила тепер солодко Лівія. — Без дрянь очікую сеї страшної смерті, яка жде мене.

Но проклинаю пекельними богами ту уже і так прокляту Агрипину, яка убила мого батька... яка убила мою матір... а десь висилає на смерть дочку... невинну як батько... невинну як мати!...

— Що каже вона? — спиталась царниця — батька... матір?...

— Так, шляхотного сенатора Юлія Лівія! Видів смерть Клявдія і сеї страшної злочини, який став ся перед його очима...

— Забрати як найскорше также і ту жінку! — перервала скоро Агрипина.

Боялась, щоб жрекиня не виповіла страшної тайни... тої тайни такої фатальної, що вже задля неї мусів кожний свідок копрачатись із життям.

І коли осталась сама, видячи як їх забрали, його і її і повели під сніжною вартою, зітхнула царниця із великої радості, радості.

— Отже тріюмфую!



— Не цілком! — прошептав коло неї якийсь тайний голос, що здавався містити в собі якусь грізьбу.

Обернувшись скоро, ає не побачила нікого, лише кілька Римлянів і Римлянок що віддалялись повільним кроком.

— Причилось мені! — погадала.

#### XIV.

##### Живцем замурована.

Було все приготоване до смерті.

Підставлені свідки Агріппіною. — вестальки і Великий Понтіфіке признали, що Лівіція винна.

Зблизився день призначений на сей сумний похорон.

Вестальку, цілу вбрану в яєній одежі жрекині, посадили перед вітарем Вести, просячи богиню, щоб виявила її певність усім, щоб зробила таке чудо, як свого часу зробила для Клявдії Квінти, Емілії, Оцелії.

Но Веста була глуха!..

Чудо не являлось!..

Великий Понтіфіке розібрав перед зібраними вестальками Лівіцію з її білої одежі і сивий чіткий відзнак, розірвав святу стяжку, що підтримувала її русеє волосе, дав поцілувати білу застону і казав вбрати в чорну одіж і звязати руки тоненькими ланцюжками.

Без слези в очах вела до похоронної лектики, що ждала вже на долині перед святинцею і пустились в дорогу.

Товаришки йшли побіч неї і плакали.

Товаришки своїй подрузі віддаючи її посідну прислугу і співали хором гимн до Смерти — тої страшної богині, що так нечайно забирала їм їхню подругу.

В цілому городі панувала жалоба.

Панувала така жалоба, яка була все в тім часі, коли вели яку вестальку на смерть.

По дорозі відвертався кождий з страхом від страшної лектики.

А похід посував ся дальше.

Ніхто не відзивав ся.

Ніщо не зупинило його зброю зброї, зброю зброї  
до смерті, бо не укривив.

Та Дівер, чий хорощ, татко, молоді і юна, прила-  
всь, куди і з яким є вим, цим світом! Пронісась на  
жид!

Ду... ..  
... ..

Горе!

Похід зближав ся помато до колінської пошти, до привта-  
д, до м... .. на в... .. для своро-  
до до собі... ..

Був се час в і м часі один з гарячих привтозв, де хова-  
в... .. Рому... ..

Лектика здержалась

її отворив са. Дівер... ..  
но... ..

Рост з... .. білі тито і,  
милу... ..

Віт... ..

Не... ..

З... ..

Посиди... ..

З... ..

Так... ..

...у твоїм обличч'ї! Ах! Милосердя! Тобою вмреть та страшно!..

Присутні не могли заплаувати над своїм зворушенням.

Вестальки засунули скоро свої застіони, щоби подруга не могла побачити їхніх сліз.

Но ніхто не відізвав ся ані словечком.

Невбачим жрецем хвилю вчак, схопити її не ново стало їй і холодно два кати і силою привели нещасну жеркню під створеним гріб, котрого чорний отвір немов просив до себе своєю жертву.

Зимля в хвилю коли мало ставати уже її схопити. Хвилю страшно. Каміч вирвав її на все від життях.

— Я не прошу вже ласки о життя — лебедка вона... — по добните мене в иншій спосіб... се страшно, страшно та гадка... дити і мити, як смерть зближатиме ся помаленьки... через... голод... через страх... боюсь, страшно боюсь!.. те хочу ще вмреть!.. Ласки!.. Милосердя!.. Ах, се страшно!

Була змінена, майже стратна розум...

Последній ще раз впадала на коліна перед своєю подружкою, а її личко було бліде як біла шовкова одяга.

З роєнукою подививсь ще на вестальки.

Але їх очі відвернулись зі стьозами на бік, щоби не видіти страшної жертви.

Лише її голос дрожав в тишині цвинтаря...

Та звук її молячих слів не міг зворушити уже тих сердець. Було як дух душ Римлянок, яких поденний вид крові зробив каменем на людське горе і права богів.

Чула, що туй-туй оналіє, а її мозок горів огнем...

Її ясні, голубі очі покритись уже майже якраз дивним отвецьким блиском...

Мет відвага, ціла енергія упали перед тим страшним, гомонним отвором, де ждала її ще страшніша смерть.

Зважилась на кінець зблизитись до сего отвору, але скопити жахом на бік. Омліла.

Мусіли підшпирати її.

Віддала, спустивсь перше — сама, падала на кожнім кроці, кричала, плакала, ломилася руки, були як божевільна...

Присутним видлось, що зачули такий провибаючий сміх, під якого їжилось волосся і стиналась кров!

І коли вийшла Лівія до підземної комнати із темним склепінням, піднісся поважний, строгий голос Великого Понтіфкса:

— Замкнути гріб і уцідувати камінь!

І, під сильними руками невільників, піднісся погато великий камінь, засунувся із глухим лоскотом над нещасною, котрої останні хвили мачи були так страшні, яких не представляє собі людська уява. Перед її очима появилася змита, страшизна тінь смерті.

В тій хвили почувся провибаючий, останній крик живцем замурованої, такий холодний з під землі, крик жаху і розпуки, що настрашені присутні нестальки мусіли затикати собі уста, щоби не чути сего останнього голосу своєї товаришки... І довго ще в тихих сумерках ночі причувавши їм не раз сей крик...

Коти всі віддалились і нікого не було уже біля неї на тим приватарі, коли віддалились присутні гвардійці і невільники, зблизився якийсь бідний, по плебейськи вбранний чоловік до гробу.

Задержався якийсь час на мarmorі, під яким знаходиться Лівія, не знати, чи жива, чи мертва або божевільна уже і уцідував його кілька разів.

А тим чоловіком, що віддавав останню і найбільшу честь своєму ангелови-хорошителеви, який уратував йому колінь життя, був не хто инший, як лише конзуль Люцій Сервілій.

## XV.

Як далеко сягає гнів.

На форум зібралася сего дня велика-велика товпа. Мачи карати одного з найбільших патриційів цілої імперії, одного з найбогатших горожан цього міста, першого любимця Цезаря-Нерона, трибуна Фабія Гракха.

Цей загальний права засудити його на бичоване публично перед народом, — і то на таке бичоване, що мав вмерти під різками.

Но зі згаду на його ім'я, родину і перше шихотетво в Римі, так само на згаду кошицької, довгої своєї прихильності для нього згодився Нерон на просьбу прийняти, змішати своє рішення і приказав дати лише трицять ударів різок.

Сей вид був так шквалю і так рідко стрічав триєтократа, карного з причини вестальки, що манже прибіг кождий на публичну площу.

На винесенім підвешенню ожидали уже засудженого двоох оправців і ці та куна різок.

З переду знаходився рід престолу, де мали засісти імператор з царницею, так само й перні достоянники палати.

Показалась преторійська гвардія, а за нею в лектній сажма царниці.

В свистах і окликах, що повстали між товною при її появі здавав ся перепихатись якийсь чоловік через ті живі філії товни і дістав ся вже недалеко місця кару — до самого оправця.

Промовив до нього кілька слів по тихо, отворив свій плащ і витянув з него три завязані мішочки. Сказав:

— Справді даю тепер ще мало... по дам ще за твоє милосердіє... він мусть жити!

— Не бійсь нічого! житиме!

І чоловік в плащі зник між товною.

Відтак подав ся в напрямі латинської дороги, котрою мали вести трибуна на форум і ждав.

Агриппа постаралась, що Нерон не показав ся при тій карі, щоб часом не посунув ще дальше своєї ласки на користь трибуна.

Вбралась як на найбільше торжество.

І, щоб дивитись на понижаючу кару того, котрого колись... по тій страшній смерті, о яку постаралась, щоб подивитись ще поодній раз, як стогнати і співати своєю криваєю під різками сей незвинний... вбралась та дівоцько-метива царниці в білу шовкову туніку, густо мережану і нашивану золотом і перлами.

Зверха мала довгий, багряний плащ, що спускав ся на ра-

мени сяючою камеею і показував іншим те рамя, що було вигорене немов мистецькою рукою із мarmору і ніколи не підносилося до покаяння!

Чорне, як смола волосє, мало дивдем із дорогоцінних перел.

На руках вишпекувалась пишні перстені, а на шиї знаходився довгий ланцюх густо попересітатий рубінами.

Засіла при ошлесах та вил на своїм престолі.

Майже в тій самій хвили появил ся також і засуджений зі зв'язаними в зад руках.

Ішов повільно і спокійно, між сотирма лікторами, які держали остро при боках свої топорі.

По тольк, в тій хвили так неприязна товпа, що спазми головами домагалась смерти для нього, затихла скоро при його вході.

І ввід хорощого трибуна, блідий і спокійний — подавав свої орода поважне, не звважаючи на злочин, що говорив против него.

Аніті, сама Агривіна, що дивилась на него із свого престолу, мусіла подивити мимоволі свої спокій і хід, який цілував його.

І коли з війшов уже на форум, зблизив ся до того чоловіка, у п'яни.

Не бійсь вчор — с'їзав — ти не виреш і д, Фабіо!

Ще мені з життя тепер!

І пішов.

І вбок і анекого проявилась в його очах, по подивив ся ще раз на того визнаного повитезя, що хотів додати йому відвни.

І нечаяно мавнув по того блідім обличчю якесь здогад..

Ного уста зложивсь, якби мали вимовити якесь імя..

По незвичкомій приболль скоро на тець до своїх уст і дав знак, аби замовчав.

Деякі з приятелів зблизивсь інде послідній раз до нещасного трибуна і стиснуви йому руки. Житє, яке пронадало, могло тягнувсь інде довгі літа в щастю і гаразді.

Сумна відраза.

І коли вилів на підвисенне і став побіч оиралця, звернув

ся Фабії Гракх до цариці, що всміхалась іронічно і проголосив сильним і енергічним голосом:

— Проклинаю тебе, Агриппіно, за всі твої злочини, які вчинилась у своїм життю, за смерть Лівії, о котрій зналась, що невинна і за мою кару, якої не заслужив... аХй моя кров, з кровю інших твоїх жертв, спаде на твою голову!

Цариця піднеслась зла, як вовчиця.

— Ах! Сей трибуно..., сей Фабій важить ся ще визивати!

Но товпа, як один муж, скричала і заворушилась голо-  
сом, що доходив до неї:

— Ласки!... Помилувавай!...

— Оправче! — скричав мов не своя з злосги — бери до свого діла, не дармуї!

Трибуна розложив на підвищенню. Положив ся спокійно і лише почервонів зі встиду очікуваючої його кари

— Хбий до смерті — сказав до оправчи, що вже забирался до різок.

— Не можу, трибуне, купити собі в мене твое життя!

— І кому залежить ще на моім життю?

— Чоловікови, вбраному в темний плащ... Я його не знаю

Сказаний скрикнув болем, а з його уст вилетіло імя, якого не зрозумів сей чоловік.

— Люції Сервіїї!... Шляхотне і великодушне серце!...

Удар снадав по ударі на тіло, що не хотіло показати собі болю для тих очей, що пожарили його своїми поглядами не хотів, щоб виділа та гисна в королівській пурпурі, оксамітах і дорогих камінях — як умліває.

Тернів зі стоїчною відрагою ту страшну кару.

При кінці опустив вже його сили...

Відтак завмер і витягнув ся як довгий, без руху...

Оправчець кидав уже до під Агриппіна позамані, окривавлені різки і сказав:

— Сталась уже справедливість!

Но гнів і злість цариці не змінилась навіть на вид тої окривавленої маси людського тіла..., тіла яке було ще в подригах і зі всіх його частин сипались струї крові...

Бо, коли зблизились деякі з приятелів і хотіли піднести

окрівавлене тіло трибуна, щоб поховати його з почесними, викрикнула сльозуючі, страшні слова:

— Вишести цього трупа до Гемонії, на поляву крукам!

## XVI.

### Зник.

Коли зблизилась ніч, що закривала своїми тінями велике місто, появилсь на Гемоніях кілька мушци із смолюжниками і великими пошами.

Навкола були скали, що видавались при світанні цілком червоні.

Запах крові і гнилого людського мяса розносив ся по роздусі.

Із молитвою в устах, зачали розглядатись між трупами, шукати тих, яких хотіли поховати а відтак почитати їхне могуче тіло.

Були се христіяни.

За дня, скрились по катакомбах і виходили доперва в по-чи на Гемонії, щоб пізнавати і вишукувати своїх братів — а відтак забрали їхні окрівавлені тіла і сховали в підземному місті.

А сего дня потерпіло богацько мученичу смерть.

Одних укаменували, інших роздерли дикі звірі.

Кілька жінци і молодих дівци понесо сего дня смерть серед циркової арени. живцем були розірвані їх тіла через лівів і тигрів.

І власне се, що осталоє з них, кусинки з тла або лише навіть самі кости, викинули на поле Гемонії.

Тиха кровця сльивала і обагряла струями се зимне каміне.

Ліше круки, яких памножилоє велике число в околицях міста, літали або сідали на червоних скалах і своїм крапанем переривали маєстатичну тишину ночі.

Не далеко почув оди з христіян якнісь зоїк, так тихні, що здавалоє, як би виходив з під землі.

Знизив свій смолюскни і пошукавши трохи, знайшов я-



кєсь тїло червоне, окрївавленє — як би в бичованю під ударами рїзок.

Його обличчє було цїлком бїле, таке бїле, як у труна — і лише чорне волосє сплївало довгими фїлязми на рамена.

Цїле тїло було одна велика рана і мязга.

Коло него спливала струя крови і обливала камїня.

Очі були замкненї.

З уст виходив так тихий зойк, що ледви було чути його.

Незмїрне спївчутє переповнило серце християнина.

Приложив руку до його грудий і зауважив з радостю, що серце ще билось, але дуже слабенько.

І пахнїявчись до лежачого тїла схопив його руку, що була змїзна, як мармор.

Без сумнїву, мусїв се бути якийсь поганий, бо бїде обличчя було не знанє йому.

Сльози потекли з очий на вид сего нещасного, якому в його болях не могла додати бїра оєлоди і відваги. Не мїг надїятись вїчної заслуги за свої терпїня!

— Не можна оставити так його для смерти, без помочи або людського похоропу — сказав один з товаришїв.

Той, що говорив, зблизив ся.

З своєї черги оглянув ще вмираючого, а глибоке спївчутє показалося в його очах...

Вїдтак зїтхаючи сказав:

— Заберїм його братчику! Христос благословить тим, що помагають вмираючим! Пригадує на сей обовязок з притчї о Самаританїй!

— Так, се дїло любови, помагати і лїчити своїх ворогїв — но сумнїваюсь... сей нещасний умре, закїль доведемо його...

З найбільшою обережностю пїдняли нещасного і осторожно положили на носї.

Зойкнув тихо зі страшного болю, коли пїдноєсли тїло з котрого віднадали майже кавалки.

Через цїлий час, як несли його... стогнала легко та цїла велика, опущена рана, так, що два катехумани, сильно зворушенї, шентали один до другого:

— Молїм ся за нього, коли не може вже уратуватись.

Була вже з година, коли зборались християни, як знов появився один чоловік між скалами Гетоні.

Ісус зі собою о півну лягну, що було сховалося під павицем і тільки блимала по землі.

Задержався.

В слід за ним йшли три невістички.

Одним поглядом вперконався, що все було пuste між ними проклятими скалами.

Знижаючи помаху своєю ліхтаркою, шукав між християнськими групами.

Но сильніше здивоване появилось у його очу.

— Чи не прийшов уже за півно? — презентав і здивованими очима.

Но ось... побачив печайно в великій кандабані коври кавалок матерії з червоного шовку, при котрій знаходився ісус зодого графа великої вартости.

Без сумніву пізнав дорогоцінність.

— Хто міг забрати його? — презентав із здивованем — презентав... я міг би може ще уратувати... а як ні, то хоч би поховати відповідно до його стапу!... Бідний Фелікс!... Хто міг забрати його тіло?...

Думав якийсь час і довго-довго розглядав ся, но нічим поно мерців...

Відтак, пригадавши, що ніч угіжася, а він має все до сповнення нічне діло, дав невістичкам знак до відходу.

— Боже, щоби не прийти ще за півно для другого!...

Обвинув ся сильньо своїм плащем і побив застранився скору з проклятого місця, но котрим кракали зовсім глуки и вороши.

— Ходіть за мною — сказав до своїх — о пророк! — але не забудьте, що се може стояти наше життя!

Плащик життя належить то невизначно: о Боже, сподівайся відповідно невістичкам.

— Ходіть, спійвім ся і хай подорожують нам сего!

І ховуючи ліхтарку під плащик, тільки у своїх рогах сего чоловік зі своїми слугами.

На Гемоніях остались лише кости і куєши в тилі і кілька  
лише трунів, яких мали вкинути слідуючого дня до Тибру.

І лише круки, властителі цього місця, заїглись цілими  
етадами, замочували свої крила в теплій, застигаючій уже кров  
ці, їдали на скали і кракали, або знов спускались на лежачі  
труни і робили собі шир із тих окривавлених куєнів — що були  
своєдомовини і імени...

...А в віддалі світив ся і жив життям великий Рим, весе  
лий, імператорський, столиця світа... сміявали і сміялись...  
Там в шалених радощах і оргіях забували на все, і на криваві  
драми, які діялись там що дня... і на ціні...

## XVII.

### В жаху перед смертю.

Коти Лівія ввійшла до свого гробівця і за нею засу  
нув ся помаленьки чорний мармор, були хвилі страшного жа  
ху і здивованя.

Отже, се була правда! Се все правда!

Була живцем замурована, вона, весталька і цета!

Веста, та богиня, до якої лебеділа — дозволила на ту стра  
нду несправедливість, без найменшого виявлення її невинности,  
без найменшої помочи!

Гадала, що се лише проба і страшний сон... і що те маре  
во — прище... скінчить ся з хвилиною, коти пробудить ся!

Но, Боже! Се не було марево, но правдива, правдива дій  
сність!

При помочи матерньої лямки, яку оставили для неї, огля  
нула жрекиня все навкруги.

Була як би в роді замкненої келійки, зі скляним і ши  
ною,, в котрій було приготоване мале ліжко для одпочинку.

Коло ліжка, на столі, лежало мале бохоня хліба.

В куті знов кам'яний збанок, наповнений водою.

До того було ще в урні трохи молока і оливи до наповне  
ня лямки...

Се була отже правда!...

Се не був обман!...

Була у гробі... жива і призначена до пізнання одної з най-

страшніших агоній... видіти, як помаленько зближаєсь смерть ізза того ліжка, викривляєсь і витягає по неї свої довгі, костисті руки...

Усеїа сумно її помалато-помалато покотились по її блідім личку рясні її густі сльози.

Мислила о своїм щастю, таким золотенькім і солодкім, якого зазнала колись посеред своїх товаришок у святині Вестни... на свою молодість, яка так гарно промайнула при бережено святаго вогню...

Відтак перенеслись її гадки на анійську дорогу... Іїнають ся лаври і рожі... Кожда цвітка нестить ся з таким сонцем... Дерева кидють і встеляють своїм цвітом дорогу...

Здавалось видіти у своїх мріях Фабія Гракха, як веде на смерть Люція Сервілія.

Пригадує собі добре те вражінє, яке зробив на неї хороний трибуи, коли стрізулись перший раз, коли зачали любитись — не догадуячись нічого, криючи в самих собі свої чутя...

Так... Агринія! — погадала Лівія.

Чиж не говорию ціле місто, що та жінка любить Фабія Гракха!

Не могла звісти свого, що волів мене, як її і не простила, лише спривчила смерть Фабія її мою! Бідний Фабі!... Гине під такою жарою з рук справця... Він шляхтич і патриція...

Пригадувала ще собі обряди, які робили рано з нею, розбираючи її з білої одежі жрекині!...

Чула ще добре зі щільно замкнутої лектини похоронний снів своїх товаришок, які вели її на смерть!...

Пригадала собі ще сеї великий, чорний камінь, що мав замкнути за нею отвір до гробу, отвір, що просив її, як любчик до себе...

Віншала до того гробу, змурованого для неї... Чула, як засунув ся камінь, який ніколи не відсунєсь...

Той останній спомин був так страшний для неї, що скрикнула на пово страшним, нелюдським голосом і той голос чули либось усеї ще в горі.

Відтак, закривши собі лице руками, плакала довго-довго Лівія.

...І то в тій темній, гробовій темниці, де нещасна терпіла

за злочин, якого ніколи не сповідали — ой, як помаленьки-помаленьки упливав сей час...

Не могла тут остатнесь... се було не можливо.. хотіла виїти... п настрашкли лише...

Лямна погасала, догаряла олива.

Збан, повинні води винила уже за одним замахом устами, що горіли із горячки, яка палила її мозок і доводила майже до божевілья.

А сей хліб!... як берегла його!... мусіла зісти послідній кусень...

Чула страшний голод:

А таки задержувалась.

Що буде дальше?

Буде смерть... смерть страшна, така певна, що неможливо вирватись від неї!

І з руками божевільної, билась зі всіх сил до муру, старалась своїми слабими: руками піднести тяжкий, чорний камінь, сей камінь, за яким був сьвіт, сьнів птичок, усе те, що любить людське житє... ціле житє!...

Але тільки мучила свої руки і рамена, які окривавились і силівали кроплями крові на землю.

Вигляд крові, що побачила, настрашив її сильно.

Подалась аж до ліжка, де усіла.

Очі зробились великі і страшні із жаху... лямна догоряла...

Но тілі перейшов мороз...

— Коли згасне моя лямна... буду ще жити... в темноті... не побачу уже нічого... — скричала в рознуці.

І в горячці, виляла ще всю, скільки було оливи, по дрождала і нелевни її рука не могла удержати збанка, він впав на землю і збив ся.

Видала страшний крик, який скрикнувши сей брязкіт, її перви так натягнулись, що здавалось пукнуть її жили.

Як голодна вовчиця зїла послідній кусень хліба, що уже засох, по видавав ся її, як найлучший присмак.

— Жажду! — прошептала.

І схопивши милицю, що містила в собі молоко, піднесла

її до своїх уст і вилизувала послідню краплину, яка осталась ще на дні...

— Боже-Боже! вже нічого нема...

— Що буде далше?

Якійсь одур занавував в цілому її єстві, спертлась на ліжку, де не могла заснути.

Дивні гадки прошибали її мозок.

Висохле горло, хрипіло і сильно дихало, якби хотіло втягнути уже сей послідни, вогкий воздух, що наповняв собою гріб.

Здавалось, що очі заслонюють ся... що перед нею появилась якась велика тінь... з переду ажкало, а в ухах гуло і дзвеніло якимись дивними звуками...

В собі, навкола себе, в горі і в долині здавалось їй, що чує якісь таємні голоси... шепіт і регіт... що доходили і відшквалались об її уха.

Хотіла відкритись трохи, боронитись протів сеї навали, що парализувала її члени, но тижар спадав і гиніло її груди.

Без сили упала перед великим лихом, яке спало на ню і давило скалою.

І скрикнула ще раз, безвадіно і страшно, в смертельнім сжуду...

Вимна, що вже догоріла до дна, згасала по маїтеньки.

Замкнула очі, кричала о поміч, відтак отворила знов... а тинь злигали своєю величюстю навкруги неї, усміхались і викривлялись і зближались чимраз більше до неї.

І з цього серця... збожеволала, без віддиху... наклікувала смерти...

В горі над нею, гресь як би шарнуло об великий чорний камінь... і стукнуло знов кілька разів.

Пешасна засьміялась ще не своїм голосом, піднесла в гору хороні рамена і скрикнула:

— Капчу і бланю смерти!... я тут!...

Грнелухалась знов.

Так, се була смерть!... смерть люба, дорогенька, бажана приятелька... смерть, яка увільнить її від того сгвазу... тернія... смерть, яка получить її з Фабієм.



Ноги хитались.

Приросли немов до землі.

Наконець, піддавши собі підпаги, відкинув плащ і тримаючи в одній руці ліхтарку, спустився сходами до отвореного гробу.

Подивився скоро навкруги.

Який сум під тим склепінням!...

Що не задержався, щоби оглянути гріб!...

Зблизився до ліжка... зробив рух рознуки... і відвернувшись до отвору, закликав голосно:

— Ходино К'явдіе!

Появився невеличкий і взяв від нього ліхтарку, яку держав в руці.

— Посвіти мені — сказав і поступив перший.

Нахилились обидва.

Пап держав в своїх рамених жіноче, бліде тіло з твар в конвульсіях і довге, руське волосся спадло із рук.

Малі, хороші руки, були стиснені і заломлені з попередньої рознуки...

А кімчики пальців були спільно скрівавлені.

Чоловік розложив свій плащ на землю і дуже обережно положив на него тіло молодої жінки.

Зблизив відтак світло.

Ного бронзова твар запаленіла ще більше на ту гадку, що може не вдасться уратувати пенценої.

З незміримим сумом поглянув на ту хорону, блідую твар, на ті чудові, легко отворені очі, що побільшалися із страху і з під своїх замкнених вій проявляли ще страшні хвиля мук і рознуки.

— Бідна дитинко!... моя ніжна Лівиніе!... як мусіли терпіти пенцена... із пожив не осталося вже нічого...

І коли, вишнени її, шукав легко місця на її грудях, де було серце, завалюючи три невеличкі камінь на своє місце, не хочучи оставити ніякого сліду по тім, що сталося.

Що серце Лівині не билося уже.

Без сумніву була вже мертва!

— Боже-боже!... — прошептав чоловік в плащі — за ні-



но!... уже за пізно!...

Но приложивши ще раз руку учув як би слабеньке бите ся серця

Хотів ще раз спробувати, но рука дрожала, як би не хотів. сніткагнесь і з страшною дійсністю...

— Се щось страшного! — прошептав — ані одю, ані друго!... За пізно трохи прищив так само для неї, як і для него!... і був би дав своє жите, щоби уратувати хоч одю!...

І коли стояв, як вкопанин перед тілом Лівнії, зблизив ся до нею один з невільників і сказав покійно:

— Пане... свитає... може хтось приїти... і нас побачити...

Як би нас щиро вирвав ся із мрії.

— Се правда — сказав — не що станесь? Уже по пії...

— Пане — спит, в ся невільник — пильхога Лівнія, може ще не вмерла?

— Що кажеш?

— Знаю одного, що її уратує!

— Но лише чудо може вернути її жите... не говори дурниці!...

— Чоловік, що зробить се чудо, пане!

Но пан не слухав.

Мовчки приложив ще раз свою руку до грудни Лівнії.

І... почув під рукою як би виразніше бите серця.

Може се тлюзія... або горяче бажанє, в котрім хотів видіти її ще живою — спривши то се бите, яке чув під своєю дрожачою рукою!...

З радости показавсь велике щастє в його чорних, великих очах, що горіли огнем.

І підносячи тіло своїми сильними руками, що мало облигало біде, як у вмерлої, сказав скорим, неспокійним голосом:

— Дійсно, може ще можна уратувати її... Здаєсь, що смерть не довершила свого дела. Но де занести її... де сховати... щоб ніхто не знав про неї нещасної?...

— Я знаю одно місце — сказав невільник, що говорив ще перед тим.

— Певне місце?

— Так певне, як Капітоль або палата Цезара!





— Встань і жий! — говорив на конець в гробі до Лазаря...  
дочки Яіра...

І розлаблені йшли...

Сніг виділи...

Німі говорили...

Мертві вставали...

Всі виславили могутність Бога і силу Ісуса з Назарета, Сина Давида.

— Но ти дідусю — кататась дівчина — чи ти не є також Богом, бо ти можеш ся пераз і слабій встає здоровій, як се був одного дня случай з невізником Асмодепом.

— Се сталося днятого, що ще не прийшла його година...

— Як то?

— Сей молодий чоловік, катехумен, мав вмерти мученичю смертію... Бога иншого нема, лише Ісус, Лівійє... А я, одиш лише із його найинизних слуг!

— Так прецінь также уратував менї жите, коли Люції Сервіїї прїше мене з гробу і зложив у твоїх ніг, просячи тебе о моє жите.

— Ти лише зім'їла, бідна дитинко!... Но я бсяз ся твоєї слабости, бояв ся о твоє здоров'є і молив ся до Бога. Він тільки одиш уратував тебе.

Лівійя схопила за руку старця і уцінувала з найбільшим поражавем.

Відтак потекли теї слези і спадали по її лини.

— Що се тобі, моя дитинко? — спитав ся загідно Павло?  
— Тернищ?

— Люблю одного!

— Віднеська Лівійє!

— Люції Сервіїї: оповів тобі мою історію; в своїї добро ті ти порадив і дав менї відвагу татусю; дякую з цілого серця!...

— Се був мій обовязок. Бог навчив мене отирати тим слези, що плачуть.

— Рідний батько не є дучиний від тебе... і щож, я є в твоїх очах... біцца, чужа... до того ще й поганка!

— Віра піддержить тебе в твоїм горю... не бій ся... те горе

зробило тебе моїм дитятем.

— І будьже моїм татом... вір Лівії отче — що вона любить тебе може ще більше, як батька!

— Но я не можу звернути тобі твого щастя і того, о котрім плачеш!

— Боже! навіть не знайшли його тіла... без сумніву, звеліли його Агріппина вкинути до Тибру!... Бідний Фабій, якого я так колись любила!...

Ночув ся стоїв недалеко них... зойк... відтак голос... і знов покрила усе тишина.

— Треба дати може панитись сям нещасним — сказала Лівія.

— Со може зробити і зільшиця Альза, вона їх пильнує.

— Але можу заступити її!

— Ти ще дуже слабенька Лівіє... но коли хочеш... я не борошо...

Пішла ще майже заточуючись, знайшла на столі горня, яке наповнила освіжаючим напоєм і ходячи від ліжка до ліжка, підіймала легко голови хорих і давала пити.

Ані одного не минула. Всеюди приносили її маленькі руки осолоду в терніях сих нещасних.

Більшість з них, се були мученики з міста, яких викликали на Гемонії були знайшли і принесли сюди катехумени.

Майже умираючі, з пошарпаними членами тіла мали жити ще кілька годин.

Но підчас сего, кожди з них тернів страшно.

Деякі лежали вже від кількох днів.

Між ними були навіть і такі християни, яких не мучили, но були або прокажені, або сліпі, або хорі — і не маючи нігде ні привоту ані кусника хліба, знаходили в катакомбах ту гостинність і милосердіє, яких навчив сеї повній, святий народ сам Ісус з Назарету.

## XX.

### Палець божий.

Богато напоїла уже Лівія.

Видавалася тихим ангелом-утішителем, якого добрий у-



— Чи знаєш сего? — спитав ся старець, що прибіг на її крик разом із кількома жінчинами.

— А ... Отче! се той, якого люблю! — промовила змінена дівчина.

— Щож знов!... сей нещасний мав би бути трибун Фабії Гракх?!

— Се він!

— Привели його тому два дні з Гемонії разом з иншими її татц, яких уже поховали... Но ніхто не знав його іменн... Дякуй великому Богови моя дитинко, що позволив ще тобі подивитись послядній раз на него... бо...

— Послядній раз!... — перервала сухим голосом і настрашеними очима, заломлюючи руки, що аж тріщали. — Послядній раз!... Чи ж не запитала я уже богато — проби пробивути на нього!... І хто важить ся ще забрати мені його темер?

— Смерть... проніс ся слабій голос Апостола.

— Смерть!... ах, смерть!... яке се страшне! — сказала Лівія тихим голосом. Видавалось їй, що видить уже знов ту страшну візню, яку мала через кілька годин в своїм гробі.

Відтак, заломлюючи руки, звернулась до старця — а вліво бока, тима просьба зявилась на її обличю.

— Чи ж не можеш вже вилічити його? — спиталась із сльозми і просьбою в очах.

Вздихнув. Зрозумів те терпінє, яке зарисовалось на обличю Лівії.

— Не можу завершити тебе, моя дитинко — сказав аїї, що вмере, аїї, що буде жити. Ного жите приєжить до Господа!

Дівчина упала на коліна коло Апостола і схопивши його за руки, злеbedїла.

— Милосердія татусю!... Ах, Батечку, ратуйте його!...

Як умре, я умру также... Коли жити-ме, цїліні мій маєток для тебе!...

— Що мені з твого маєтку, Лівіє!...

Ти сама навіть не маєш нічого, все твое осталось у вестальок.

— Но Фабії багатій!

Апостол підняв свої чисті, лагідні очі до неба.

— Ту, на землі не хочу уже нічого, ні багатств, ні скарбів. Мої скарби там, в небі. Бідна дівчино! Один лише Бог може уритувати його, я не можу... можу лише молитись за него!

...І погирляючи своє чоло, з якого спливав зимний піт, рукою, здавалось, як би печайно повзяла яке скорє рішення.

Підносячи свою праву руку в гору, схопила лівою старця, притиснула його руку до уст і сказала ще дрявчим голосом.

— Молись до твого Бога, Отче... я вірю... Він верне мені Фабія... Хочу бути християнкою!...

І Апостол Павло заплакав...

Зробив над Лівінією знак хреста і схилившись до ліжка, де боровся трибун із смертю, підніс до неба свої старечі руки... його очі зайшли якимсь дивним блиском... молився тихо...

— Великий Боже! — молився — Ти, що бажаєш щастя своєму сотворіш, покажи свою всемогутність, маї милосердіє над сею нещасною, яка Тебе любить і плаче... Зроби ще раз чудо!

Великий і добрий Боже — зроби се для тої дитинки, що так леbedить і просить... дай здоровле сему, котрого так любить і плаче за ним... Зроби се для своєї слави. Спасителю світа!

І звертаючись, схопив Фабія за руку і зробив над ним знак хреста.

— Ретань мій сину — сказав — і вір лише в одного і великого Бога!

Чудо!

...Трибун отворив свої очі... зі здивованем поглянув навкола себе... на обличчю не мав уже тої смертельної блідоти... неввічені рани не боліли уже...

Зобачивши коло себе молоду дівчину, німу і бліду... підійняв свою руку... і прошептав тихо:

— Лівінія!

Мовчанка, незміримий намір щастя, був її одвітом.

Ї твар, її постава, ціле єство занемились тим щастем, що пробивалось з її душі.



Видла р обнятя, які витягнулись до неї, а її дрожачі уста шевтали:

Вірю... Фабіє!... вірю... вірю... в Бога християн

Трибуна виздурив і пригадав собі усе, що сталося; пожертвовав Сервілія і вплив великого Апостола і цілого оточення сего святого, євангельського народу.

Кілька днів пізніше, все ще скривачоючись в катакомбах, вклякнув у ніг Апостола між тими, що хрестинься.

А сей, вложивши перетість на їхній палець, сказав в товаристві цих братів Правди, «вінчаю вас на віки».

— Лучу вас в ім'я живого Бога, якого почитаю і ви! Тому служите, в ім'я Сина і святого Духа. Ідіть мій сину і моя донечко, живіте щасливі і не забудьте Апостола Павла, що є Апостолом народів.

## XXI.

### Те, що предсказала ворожка.

Мечше, як два літа пізніше по тім, що сталося, був імператор Нерон уже невдоволений із того впливу, який мала на нього Агрипіна і хотів позбутись її.

Не важив ся навіть дати розпоряджене що до її смерті.

І коли притихли вже трохи її заїсть і підозріня, запросив її до себе на торжество в честь Мінерви.

Коли пішла по ставку своєю лодкою на се торжество, хотів один з невірників перевернути ту лодку.

Заледви вилася виртувалася царниця.

А коли Цезар приготував ся вже оплакувати її смерть, прийшов цісарень і доніс йому, що сталося шнакльє, як хотів.

На ту відомість розлютив ся сильно Нерон.

Яким дивом виратувалася вона з сього лиха, що призначив для неї?

— Варє перед часом! — сказав — і прийде моя черга на нованя!

Закликав одного із своїх слуг, на якого міг спуститись і сказав:

- Хочеш бути владивий?
- Так, Цезар!
- Яким би не будь средством?
- Навіть через злочин, наколи прикажеш Царю!
- Отже слухай мене!

Довго тривала нарада, в якій торгував ся син о смерть матери, о ту колоду, що стояла йому під ногами і не допускала до намованя...

Отже уважай! — казав Герон, длючи і сму свій ніж.

І коли сей нахилив ся і взяв, додав іще Цезар зі зліслим усміхом:

— Тим разом не виратуюсь уже... ніж затроєний...

Вечером опустив дворянин потайки палату і йдучи все скритими улличками, дістав ся на конець до брами Риму.

Приготований уже кінь стояв і мав завезти його до великої віллі, котру замешкувала в той час Агрипина.

Но цариця, по тим, що сталося, не дуже довіряла уже своєму дорогому синові і обставилась перед звістю Герона що найвірнішими слугами і певільниками. Боялась пової якої засідки. Стерегалась перед сином.

Син був гідний матери!

В хвили, коли дворянин заїзав уже з коня, вирис за ним як би з під землі якийсь свавий, великий чоловік і схопивши його за горло, наставив штилет йому до грудий.

- Приходивши від Цезара?
- Так — сказав сей, побілівши.
- Щоби вбити Агрипину?

— Ні... — замив ся дворянин. Бояв ся виповісти те, що припоручив йому Цезар, висплавши до цариці.

— Не бій ся! Я знаю гадку Герона, ворожка сказала се мені. Но Агрипка має вмерти з моєї руки; відступи мені своє місце, а дістанеш ще золота.

Но коли побачив, як дворянин іще не рішав ся, додав із зчепленими очима:

— Коли не згодишся, вб'ю тебе — а своє зроблю. Стра-  
тиш жите і ту ще нагороду, яку обіцяв тобі Нерон.

— Но коли довідаєся, заплачу перед ним житем своєю зра-  
ду — відновів більше мертвий, як живий слуга.

— Нема ніякої зради — сказав — ніхто не буде знати...  
Ну, давай мені своє оружє і жди, доки не поверну.

— Згода!

Віддав своїй ніж чоловікови, якому блестіли і немов горіли  
в п'їтьмі очі — а сей, сховивши оружє, закував три рази до  
брами.

Ужив ріжних обережностей, коли отворив невелишк, що  
мав завести його Агриппіни. Завів Агриппіна була сама.

— Чого хочеш? — спиталась.

— Приходжу від цезара, — сказав — по мусімо погово-  
рити осібно.

— Вийди Сабіну, — сказала царниця без найменшого пі-  
дозріння і хай не перешкаджає нам ніхто.

Коли відійшов, замкнув чоловік двері за ним і переконав  
ся, чи не може ніхто чути.

І зблизившись до матери Нерона, відкниув свій плащ, що  
закривав йому до половини обличчя і сказав:

— Пізнаєш мене Агриппіно?

— Ах... Люцін Сервілій!... чи се ти, чи лиш твоя тїнь? —  
прошептала відекакуючи на бік, а великий страх появил ся в її  
чорних очах.

— Я живий... з того часу, як весталька Лівінія уратувала  
мені жите!

— Ах! так, Лівінія! — скричала конвульсійним голосом —  
но вона вже вмерла!...

— Живе!

— Живе?!

— Казалась замурувати її певиншу. Но я уратував її з тих  
страшних мук, які завдав для неї твоїй гнів.

— Уратована? ти брешеш Люціє!

— О її! її Агриппіно! Хороша Лівінія є днесь щаслива жін-  
ка трибуна Фабія Гракха — говорив іронічно колишній кон-  
зуль.

Цариця засьміялась страшно.

— Ти брешеш Люціє! — сказала ще раз — трибуни умер перед моїми очима!

— Милни ся! він лише зімлів і лише чудо повернуло йому життя!... Кажу правду!

Скрикнула як ражена і сїла на шовкову софу.

— Усі живуть!

— Усі щасливі!

Живуть для неї, що хотїла змести їх з лиця землі, щоб лише наситити свої гнів!

— Що ж хочеш тепер зробити зі мною, Люціє Сервіліє?

— Убити тебе — відповів з холодом конзуль.

— Ти не зважшися... — сказала настрашена.

— Для того прийшов. Хочу пімстити себе, пімстити Клявдія, який дав мені щастє, пімстити сенатора Юлія Лівнійя і богацько інших, яких ти вислала на смерть... ти злочинця!...

І страшним голосом обвіязо на ті слова Агриппину... Чула незмірний жах перед смертю, коли зблизив ся до неї конзуль і держачи затроєнні ніж сказав:

— Ворожка говорила правду!... — Пригадуєш собі? Я маю убити своєю рукою дочку Германіка... Твоя година зближаєсь!...

Цариця чувась згублена. Конзуль не дав навіть часу кликати о поміч.

Чи ж не приказала сама не показуватись слугам?!

— Но, се, правда, з твоєї приватної мести? Тебе не поспіває Цезар? Ах, я люблю його за се! Мое дорогеньке дитя!...

— Милни ся — сказав Люцій. — Цезар Нерон... є добра дитина... не збуває своєї гідної матери... Подивись на сей ніж!

— Се його ніж! — прошептала — настрашена тим великим злочинцем, який приготував рідний син для матери.

— Отже видиш Агриппино, син є гідний матери... Мусиш проклинати ще в гідній смерті того, котрого породилась колісь. Добре, добре насінечко виховалась... но тепер твоя черга!...

І розуміючи добре, що не має уже ніякої надії, не проси-

лась уже більше Агрипіна, но сказала ще ті намяти слова, які  
остались на все в історії!

— Feri ventrem!\*)

Послухав.

І так умерла царниця, проклинаючи в останні хвили ті  
свої внутрешности, що свого часу були видалі на світ такого  
створа... сина...

— Ось твій ніж, а ту золото! — сказав Люцін Сервілій до  
імператорського дворянина. — Іди і скажи імператорови, що  
кров, яка знаходить ся на ножі, се дісно кров його матери!

І завиваючись н свій плащ, зник в темноті ночі. Дворянин  
підняв коня в напрямі до Риму.

## XXII.

### Віднайденний рай.

В хорошій і поетичній долині Ірванелі виринула серед  
моря зелених дерев, хороша віля і показувала свої мармурові  
гераєн і коломи, які піднімали вікна.

За нею розтягнулись преніжни огороди зі своїми травни-  
ками і ріжнородними цвітами, де в кожній хвили розлягав ся  
щебет пташок і немов вельміхалась ціла природа.

В тім окруженю панував спокій і щасте, забуте на цій  
світ... забуте для себе... Фабій Тракх і Лівінія проживали там  
і раділи своїм щастем.

Ніколи не відказав ся гостинний дім, щоб: не отворити  
брам якому змученому подорожному або каліці.

Так само і сего хорошего вечера, о загіднім подуху вітру,  
зближав ся уже під ніч, якийсь подорожний і відає до хати  
птяхотного Фабія.

Здавав ся оглядатись... кілька разів задержав ся і хотів у-  
сісти на скраю пишного цвітника, що дихав навкруг аромата-  
ми і знаходив ся побіч дороги.

Накопєнь зблизив ся до ціли своєї подорожі!

\*) Мір в живіт!

І хоч не сказав свого імені, дізнав гостиншого прийняття. Коли припрошувала його Лівінія, аби усів і покріпив ся, витягнув якийсь вузолоч і подав їй.

Отворила скоро.

Зі здивованими очима держала в руці вязанку сивого волосся, замоченого в крові — а відтак дістала ще маленьку фляшочку, що містила в собі червоний пил.

— На віщо даєш мені се чужинче?

— Се волосє і кров мученика - Апостола, Лівініє, се кров Павла... умер перед кількома днями...

— Павло!... по як ти знаєш моє імя? Чи убилн Апостола?

— Убили з розказу Нерона — а що знаю твоє імя мен дитинко, се для того, бо ти уратувала мені свійого часу життя... називаюсь Люції Сервілії.

— Ах, Боже мій!... се ти!... Люції Сервілії!

— Так, видни, змінив ся під сям вбранєм і моя твар змінилась також... не пі знаєш мене Лівініє?

І говорячи се, здіймив приправлену бороду, що надавала йому вигляд подорожуючого Грека з Атен.

Тепер показав ся їй очам таким, який був в Римі в тім часі, коли ще яко молода поганка стерегла святаго сгнч в святих Вестн.

Невільник закликав Фабія, а той кинув ся в об'їми вірному приятелєви із минулих, лихих днів.

Відтак оповів конзуля про смерть Агриніи, оповідав про смерть Павла, Христового Апостола, якого слова подали їм колись щастє пізнаня віри і нового життя.

І коли по кількох днях свого побуту в Провансї зачав говорити о дальшій своїй подорожн, схопила Лівінія конзуля зі слїзми в очах за руку і палягаючи сказала:

— Для чого хочеш забиратись Люціє? Для чого менш оставляти нас? Деж підеш?

— Або я знаю?

— Чи тебе так само, як і нас не прогнали з Риму?... Менш може приятелїв або родину, що кличуть тебе? ..

Похитав лише головою і нічого не одвічав.

— Остань ся з нами — просила молода лінка — жиї в тій хаті, яка буде на все твоє, послухай своєї Лівії!

І коли не хотів остатись, привела свого старшого сина, що мав щойно шість літ і показала йому Люція.

Дитя мало чорне волосє Фабія, по хороні, ангельські очі, були уже подібні до матери. Так само й віжні черти обличчя.

— Павле! — сказала — не пусти його від нас, бо забере зі собою усе наше щастє.

Хлопчина, о сивих очах, зложив свої ручки, як до молитви, якої учила його мати і сказав своїм невинним, дитячим голосом, до зворушеного конзуля:

— Остань ся Люціє... не бачиш, що мама плакати-ме!...

Люція, Сервілій схопив його на руки, пригорнув до свого серця і покритв поцілуями.

— Ах, остаєсь моя дорогенька дитинко... твої слова переконали мене... твої нестоці принесуть мені забутьє, мнєсь сеї сумнії спомни, якні пєлокоть мене уже від сімох літ... Ту страшну смєрть Агришини я виджу кожної ночі перед собою... пересидує мене і не дає заснути!...

— Не бийсь нічого — сказав тепєр Фабіа — Бог простив уже либонь тобі! Ти був лише страшним орудієм своєї мєсти, бо Агришина ще — рід тим, якби покаятась уже із своїх злочинів...

— Ах, як терпно: хоч здаєтьсє, що грижу совісти поєрви ли вже мої діла... а мої слєози вмивались кривлєю мучєника... Я страшно терпів...

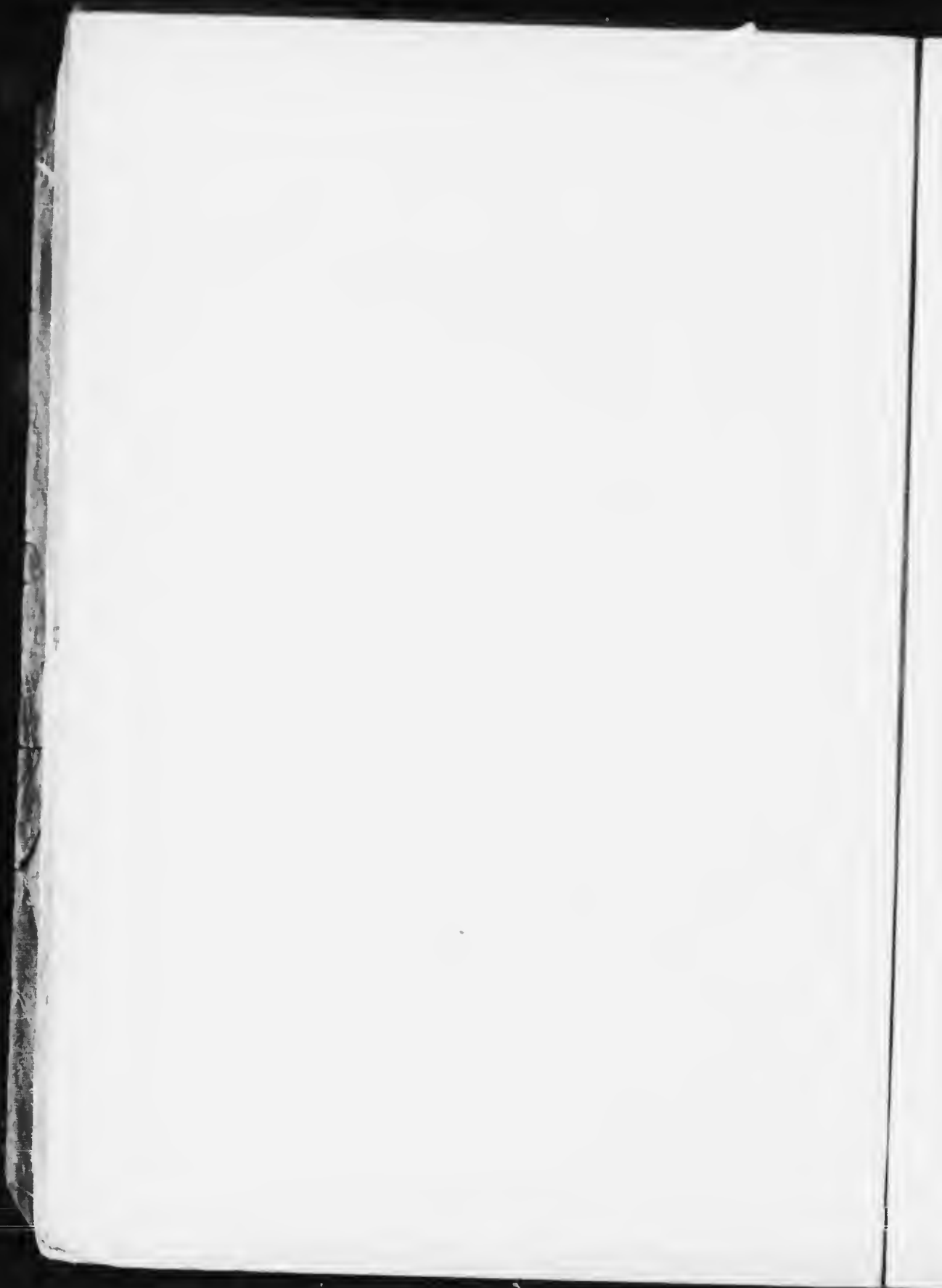
— Жиї отже в спокою. Жиї з нами Люціє Сервіліє — ми однако твоя родина... забудєш на все, так само, як ми забули!...

І дійсно остав ся!

В хороній віті Прованселї, жив ще довго при тїм родиннім огнищї, де любити його, як рідного батька... Знаїшов бурлака спокій по своїм житю без шїли... щастє і осолода зананували в його серцю по довгих, нещасних днях мандрівки...

Чєсноти сеї родини не оставись без наслїдків в його єстві.

Та історія не оповїдає вже того, чи охрестив ся коли сеї мєстник злочиню.





## Образи народні.

Нераз вже були на Україні образи українські і картки, але не було ще таких, які власне тепер можна набути

В РУСЬКІЙ КНИГАРНІ.

Гляньмо наперед на образи!

Се два прекрасні, великі образи: ПЕРШИЙ — се славний малюнок українського артиста-маляра п. Івасюка:

ВІЗД БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДО КИЄВА;

а ДРУГИЙ — се славний малюнок українського артиста-маляра п. Красецького:

За тими обома образами великий попит був не лише в старім краю, але і в Канаді, і в Америці, однак тепер з причини війни тяжко їх спровадити зі старого краю. Та удаło ся українському Бюроу в першій американській фірмі в Нью Йорку виконати пречудні репродукції тих образів у такій великості як були в старім краю на найліпшій, трикмі, картоновій папері. Репродукції виконано так званім «світло-друком», що виглядають наче оригінали.

ВЕЛИЧИНА ОБРАЗІВ ТАКА: високі на 28 цалів, а довгі на 22 цалі.

ЦІНА (ВІКЕ З ПЕРЕСИЛКОЮ) ЗА ОДИН ОБРАЗ \$1.50;  
ЗА ДВА ОБРАЗИ \$2.50.

Сі образи можуть бути прикрасою галє і приватних кімнат. Надають ся навіть до прикрас галє підчас концертів і свят Шевченківських.

Тарас Шевченко .....	50ц.
Іван Франко .....	50ц.
Богдан Хмельницький .....	50ц.
Іван Котляревський .....	50ц.
Михайло Павлик .....	50ц.
Михайло Павлик .....	50ц.
Найбільші Слпн України .....	25ц.
Мирслав Січківський .....	25ц.

## Ruska Knyharnia

648-859 Main St.

Winnipeg, Man.

## Про полові справи.

Книжочка лікарська котру кождий повинен нечитати і научити ся дечого позитивного для свого жити. — Ст книжка кождому придатна. — Ціна..... 30ц

Порадник Лікарський. — Ціна..... 20ц

З Житя Первісного Чоловіка і Сучасних Дикунів. — В. Лушкович. — Переклала Олена Охримович-Залізнякєва. — З 23 рисунками и тексті.

Вже сам заголовок книжки каже сподівати ся, що говорить ся там про дуже цікаві річи, бо і хтож не цікавий знати, як жили наші пращадці або й теперішні дикі люди, про яких такі дава кождий чує ще в дитинстві. Книжочка поділена на трий часті розділів, а в кождім з них говорить ся про якусь пиную сторону жити наших поселенців або теперішніх дикунів. До кождого розділу додаю кілька образків, які пояснюють ще ліпше то, що нарисав. — Ціна ..... 25ц

Житє. — Нарисав Гнат Хоткевич.

Книжочка не велика, написана однак дуже цікаво і легко. — Що таке житє? Питанє легко а так трудно на него відповісти. А предив нема мієна на землі, де би не було ніякого житя. Чи ідете на далеку північ, в царство вічних снігів та ледів, чи до згорілих під сонцем пустинь полудня, де за теплі миль нема каплі води, чи підійдете ся на гірські пайки на землі гори, чи спустите ся на яву тільки можливо глибину — всюда знайдете житє. — Питанє: що таке житє? — Ціна..... 15ц

Паміж Землею а Небом. — Нарисав Микола Чайковський. Автор ці вступно розідує про найважнійший здобуток людського розуму, про завоюванє людиною воздуха. На вступі дає загальні відносини про літанє взагалі: длячого одні сотворіли літають а другі ні, про воздух і воздушні тіла, як літають птиці, різні роди приладів до літаня. В кішці говорить про балони і літаки себто машини до літаня. Численні ілюстрації узекшують зрозумінє прочитаного. — Ціна..... 10ц

Важнійші Права Канади. — Зібрані для українських фармерів і робітників. — Ціна..... 35ц

**RUSKA KNYHARNIA**  
848-850 Main St.                      Winnipeg, Man.

# КНИЖКИ ПРО ТЕПЕРІШНУ ВЕЛИКУ СЬВІТОВУ ВІЙНУ

і книжки про війни з часів давніших

ВЖЕ ВИЙШЛА З ДРУКУ НОВА КНИЖКА. - Г. Ф. СЕМЕШКО.  
«В ЧАСИ ВІЙНИ»

(Хроніка з життя засланих на Сибір в часі сеї страшної війни).  
Книжка видана накладом Української Федерації Соціалістичної  
Партії в Америці, містить 96 сторін друку, ілюстрована багато  
малюнками. — Ціна..... 40ц  
Велика Революція на Острові Питкейри. — Ціна..... 10ц  
Як Болгари здобули собі свободу. — Ціна..... 15ц  
Провидінс Боже все Чуvas. — Інтересне оповідання з часів На-  
полеонської війни сто літ тому назад. — Ціна..... 25ц

І ОВІ КНИЖКИ.

З ТЕРЕНІВ ВЕЛИКИХ ВОСН

РОСИЙСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ.

Збірка начерків із життя теперішнього війська і життя козаків;  
кровавих боїв нинішніх днів і днів минулих.

ХОЧЕТЕ ЗНАТИ

Причини і початки революції в Росії; арештована міністрів;  
як бувший цар Николай Романов арештувався і як випускали  
з'являлися в в'язницю. — Не пожалуйте 50 ц, а ми подаруємо вам сю  
величезну книжку на 160 сторін з багатою зображеннями.

З РОКІВ ВІЙНИ.

Сатиричні Ілюстрації з Європейської Війни. — Оповідання.  
Відомості і Інформації про Український Парид, про старий  
край і Америку. — 150 образків. — Ціна..... 30ц

АТЛЯСИ І МАПИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.

Восни малі Європи з королями і з статистичною лінійкою. 25ц  
Найновіший Атлас, обіймає мапи цілого світа, гарно оправ-  
лений. — Ціна..... \$1.50  
Великий Ілюстрований Атлас, кождому потрібний під пинійну  
пору. — Ціна..... \$3.00  
Кишенковий Атлас Цілого Світа. — Ціна..... 30ц  
Кишенкові мапи всіх стейтів і територій Злучених Держав. —  
Кождий стейт на окремій карті. При замовленю треба подати  
якого стейту мапу вам вислати. — Ціна одної мапи..... 25ц

НОВІ КНИЖКИ

Ян Чоловік Зійшов на Пана. — Інтересне оповідання В. Будзи-  
новського. — Ціна..... 50ц  
Перли Шумки та Вигадки. — Зложив Л. Лопатницький... \$1.00  
Оповідання. — О. Стероженко..... 15ц  
Оповідання. — Н. Куліш..... 15ц

## Нові збірники різних танців.

1. **НОВИЙ ЗБІРНИК 65 РІЗНИХ ТАНЦІВ**, українських і других націй, як українські козачки, польки, тав'ї російські, єврейські, болгарські, мадярські чардаші і много інших — на скрипку, мандоліну, корнет і кларнет. — Ціна ..... 60ц
2. **ЧУДОВИЙ ЗБІРНИК 300 КАВАЛКІВ РІЗНОРОДНИХ ПІСЕНЬ І ТАНЦІВ** українських і других націй, як польки, коломиїки, вальці, танці польські, єврейські, болгарські, румунські, мадярські, угорські чардаші і много інших — на скрипку, корнет, мандоліну і кларнет. — Ціна ..... 1 60ц

ДО НАБУТЯ Є ТАКОЖ:

М. КРОПИВНИЦЬКИЙ.

## „Де ти бродиш моя доле“

Дует для тенора і барітона з акомпліаментом гітари.  
У великім форматі. — Ціна ..... 40ц  
Ф. КОЛЕССА.

## „ВУЛИЦЯ“

на хор мішаний, мужеський і сольно  
У великім форматі. — Ціна ..... 75ц

## Наша Дума.

Українсько-Руські народні пісні для хору.  
Накладом Руської Книгарні. — Ціна ..... 1 50ц

## Школа на скрипку

Самоучитель в українській мові. Найефективний спосіб вивчити ся самому грати на скрипці без помочи учителя. — Ціна .. 1 50ц

**RUSKA KNYHARNIA**

848-850 Main St.

Winnipeg, Man.

# ВЕЛИКА БІБЛІЯ

1073 сторін друку, мовою чисто Українською; містить: св. Письмо Старого і Нього Завіта, всі книги Мойсея, всіх Пророків, Євангелія і всі послання Апостолів, дальше родинну літопись. — В гарній скіраній оправі. — Ціна..... \$3.00  
Оправлена в полотно..... \$1.50

## СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ

Всі Євангелія і всі Послання Апостолів, 500 сторін..... 35ц

## СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТА

По українськи і по англійськи, то є, що можна читати по українськи і по англійськи. — 187 сторін. — Ціна..... 85ц  
Хто ще не читав хай собі прочитас книжочку котра пороведена в 104 мовах. — Тепер кождий Українець може її читати, а се:

## Путь Паломника (Богомольця)

### ІЗ СЕГО СВІТА В БУДУЧНИЙ СВІТ.

Вона обнімає 248 сторін великої вісімки, має 37 дуже цікавих образків і надрукована на м'якшій і гладкій папері, оправлена в дуже гарні полотної краскові окладинки, на котрих золотими буквами виписана назва книжки і образок. Се є дуже цікаве і духовно користне читане 104. пародії її мають, тепер має її український народ. Она написана в англ. мові вже 300 літ тому назад і досі свіжа, нова і користна для кожного, хто лише її читав. — Ціна сеї книжки є..... 75ц

## Житє Ісуса Христа.

### ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ СЮ КНИЖКУ?

Если ні, то старайтеся її купити, поки є на продаж, щобсьте опісля не жалували. Такої книжки не дістанете ані в старім краю. Має вона 300 сторін друку і 73 образків друкованих на грубій папері. Книжка та написана чистою народною мовою, що кождий дуже легко її зрозуміє. — Ціна..... \$1.25

## Новий завіт Н. І. Х.

Написаний в двох мовах: старо-руській і українській. На українську мову переклав Новий Завіт один з паломників найбільших письменників Н. Куліш, при співучасті вченого Пулюя. Крім чудової української мови визначаєся се видане Нового Завіта замітками і потрібними поясненнями. Книжка друкована на добрім папері і великими читками червками; має 992 сторін великої вісімки. Се се найліпше видане сего твору О. А. Барвінського. — Ціна тепер див..... \$3.00

# Що кождий Українець повинен читати

**СИЛА І КРАСА.** повість В. Виплиценка. II. часть: Як баба Горбулиха зробила страйк. — Ціна ..... 25ц

**РАЙ І ПОСТУП.** — Одна з найкращих і важливіших наукових розвідок. Нависав Проф. М. Драгоманів. — Ціна.... 40ц

**ВАРВАРА УБРИК.** — Історична подія з другої половини 19-го століття, котра мала місце в Кракові в мурах кляштору, законниць Кармеліток. Варвара Убрик була замурована в темнім льоху через кількарічний зліт аж роботоваїла. Остаточно поліція знала на слід і виловила тих зевигівів. Ця історія втраєваюча до глибини душі а нерозитачи її кождий довідає як які то злочинні діють ся по кляшторах. — Ціна ..... 40ц

**СТРАШНІ ТАЙНИ МОНАСТИРСЬКИХ МУРІВ** подані Марією Метт, монахиню яліи вдалась втечи з монастиря. Це найцікавіша книжка на українській мові. (Черкаї з англійського). Ціна сеї книжки ..... 50ц

**МАРУСЯ.** (Повість). Нависав Гр. Квітка Основьяненко.... 25ц

Душа тут обновилась ся — писав Кузій — робляючи працю краю ділоу і чисто ділове серце. Се це Маруся в нас перед очима: се наша молодість, се ті дві світлі, яснопоматні, як і в нас було красно, чисто і світло в серці. Любили ми себе в ті дівчачі, чистій красою і ясностію серцем, мов ганули і воду на свою молоду воду. — і як же то нам жити на світі сегодінь... Зневірившись всьому і в сьому, тут ми йому дали згору віру — і стало нам, по сьодня рай на землі буває.

**В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЄ КОПАЛА.** — Ця книжка гарне оповістанє. Нависала Ольга Кобиллячка. — Ціна ..... 75ц

**ХАТА ДЯДЬКА ТОМИ.** — Повість з життя муринів в державках північної Америки. Часть I. і II. .... 50ц

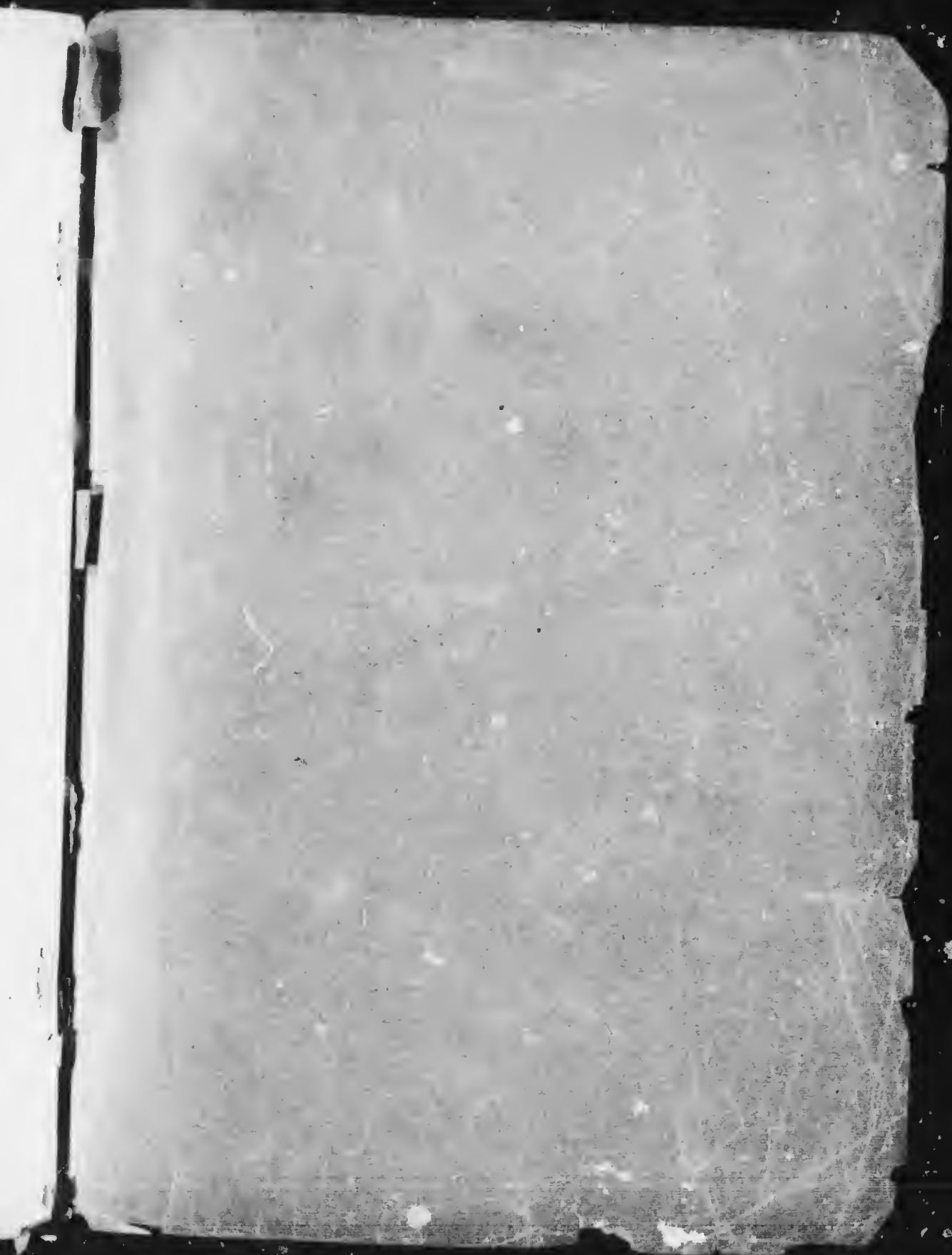
**ДВІ ДОЛІ.** Гарна повість Д. Мордовця. 222 стор. .... 50ц

**ПІМСТА ЗА КРИВДУ.** — Гарна драма у 5-ох діях зі співами і танцями з повіски Миколая Дасера. — Ціна..... 30ц

**RUSKA KNYHARNIA**

848-854 Main St.

Winnipeg, Man.



## „КОБЗАР“ Т. Г. Шевченка

Накладом Руської Книгарні вийшов КОБЗАР, передрук видання Тов. Просвіти у Львові.

«КОБЗАР» Т. Г. Шевченка. — Вага Шевченка і в історії українського і в історії взагалю людської душки безмірно велика. Він перший поставив українське письменство в рівень з письменством других народів і звернув на него увагу всего культурного світа; а виступивши борцем за права і волю пригнобленого люду, за правду і справедливість він своєю поезією прислужив ся і загально людському поступови. Вплив поезії Шевченка помітний можна і в чужих письменствах, а в своєму рідному він сплюднв цілу школу письменників.

«Кобзар». — 560 сторін з 53 гарними образками і портретом Т. Г. Шевченка в двох томах..... \$1.50  
в гарній оправі..... \$2.00

### Ілюстрована Шевченківська Бібліотека у 24-ох Книжках.

Хто любить поезію нашого великого поета Т. Г. Шевченка, нехай купить собі всі 24 цих гарних книжок за такі гроші як не покаже. — Ціна..... \$1.50

1. Причина. — З 2-ма малюнками і портретом
  2. Катерина. — З 3-ма малюнками і портретом.
  3. Гоголя. — З 1-м малюнком і портретом.
  4. Гайдамаки. — З 15-ма малюнками і портретом.
  5. Черниця Марія. — З 1-м малюнком і портретом.
  6. Утолена. — З 1-м малюнком і портретом.
  7. Гамалія. — З 1-м малюнком і портретом.
  8. Сова. — З 1-м малюнком і портретом.
  9. Єретик або Іван Гус. — З 1-м малюнком і портретом.
  10. Невольчик. — З 2-ма малюнками і портретом.
  11. Навичка. — З 2-ма малюнками і портретом.
  12. Відьма. — З 1-м малюнком і портретом.
  13. Княжна. — З 1-м малюнком і портретом.
  14. Москалева дружина. — З 1-м малюнком і портретом.
  15. Барча. — З 1-м малюнком і портретом.
  16. Татарівна. — З 1-м малюнком і портретом.
  17. Марина. — З 1-м малюнком і портретом.
  18. Сотин. — З 1-м малюнком і портретом.
  19. Пегрись. — З 1-м малюнком і портретом.
  20. Тарасова ніч. — Іван Підкова. — Перебендя. — З 2-ма малюнками і портретом.
  21. Русалка. — Як би тобі довело ся. — З 2. мал. і портр.
  22. Кобзар Стодола. — З 2-ма малюнками і портретом.
  23. Збірник дрібних віршів. — З 7. малюнками і портретом.
  24. Збірник дрібних віршів, про Україну та козацтво. — З 4-ма малюнками і портретом.
- Ціна всіх 24-ох книжок лише..... \$1.50  
Портрета Т. Шевченка по..... 25ц., 50ц., і по \$1.00  
Візд Богдана Хмельницького до Києва..... \$1.00

RUSKA KNYHARNIA

318-850 Main St.

Winnipeg, Man.



